

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Katarina Cvetkovičová

**POLITICKÁ A REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE
SRBSKA V OTÁZCE VSTUPU DO EVROPSKÉ
UNIE**
**POLITICAL AND REGIONAL DIFFERENCIATION OF
SERBIA IN THE CASE OF ENTERING EUROPEAN
UNION**

Bakalářská práce

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Jiří Tomeš, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 13. srpna 2013

.....
podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala RNDr. Jiřímu Tomešovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a věnovaný čas při vypracování této bakalářské práce.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je analyzovat regionální diferenciaci v Srbsku v otázce vstupu země do Evropské unie (EU), a to na základě volebních preferencí proevropských či euroskeptických stran a lídrů. Předpokladem je severo-jihní polarizace těchto preferencí korelující se sociálně-ekonomickou vyspělostí regionu. Práce pomocí volební geografie zjišťuje, zda tato korelace existuje a jaká je její stabilita v čase. V první části je diskutována obecná teorie územní diferenciaci volebních výsledků, vznik a vývoj nacionalismu v Srbsku a vztahy a spolupráce Srbska s EU. Ve druhé části se práce snaží podat co nejobjektivnější náhled na srbskou politickou scénu, volební historii a hlavní politické aktéry v Srbsku. Dvě předcházející části, ve kterých je diskutována tematická literatura, mají za úkol vytvořit teoretický rámec pro třetí část, která se zabývá samotnou analýzou volebních výsledků v sociálně-ekonomickém rámci a obsahuje diskuzi výsledků korelace.

Klíčová slova

Srbsko, volební preference, regionální diferenciaci, Evropská Unie

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to analyze the regional differentiation in Serbia with regards to the question of the country's accession to the European Union (EU). The analysis is based on a voting preferences of pro-European or Eurosceptic political parties and leaders. The prerequisite is a north-south polarization of these preferences correlating with socio-economic maturity of the region. Thesis uses electoral geography to determine if this correlation exists and if so, how stable it is in the time period. The first part of the thesis discusses a general theory of regional differentiation of electoral results, the emergence and development of nationalism in Serbia and Serbia's relations and cooperation with the EU. The second part of the thesis attempts to provide an objective image of the Serbian political scene, its electoral history and main political affairs. These two parts, in which the thematic literature is discussed, serve as a theoretical framework for the third part of the thesis which deals with the analysis of electoral results in socio-economic frame and also contains a discussion of the results of correlation.

Key words

Serbia, electoral preferences, regional differentiation, European Union

Obsah

Seznam tabulek a grafů	6
Seznam příloh.....	7
Seznam překladů	8
Seznam zkratk.....	10
1. Úvod	11
1.1 Cíle bakalářské práce	12
1.1.1 Hypotézy	12
1.2 Struktura bakalářské práce	12
2. Metodika	13
3. Diskuse literatury	16
3.1 Obecná teorie územní diferenciací volebních výsledků.....	17
3.2 Nacionalismus v Srbsku.....	18
3.3 Problematika vstupu Srbska do EU	20
3.4 Volby v Srbsku a politická diferenciací země	22
3.4.1 Parlamentní volby	22
3.4.2 Prezidentské volby	24
3.5 Srbský stranický systém.....	25
3.6 Politické strany v Srbsku.....	28
3.6.1 Proevropské strany.....	28
3.6.2 Euroskeptické strany	31
3.7 Kandidáti ve volbách prezidenta republiky v roce 2012.....	33
4. Analýza politické a regionální diferenciací.....	36
4.1 Výsledky	36
4.1.1 Volební výsledky za opštiny	36
4.1.2 Volební výsledky za okruhy	38
4.2 Faktory vysvětlující regionální diference ve volebních výsledcích	40
4.2.1 Hrubý domácí produkt	40
4.2.2 Vzdělání	41
4.3 Výsledky korelace	42
4.3.1 Výsledky korelace za opštiny	42
4.3.2 Výsledky korelace za okruhy	42
4.4 Hodnocení výsledků	43
5. Závěr	49
6. Seznam literatury a internetových zdrojů	51
6.1 Seznam literatury.....	51
6.2 Internetové zdroje.....	52
7. Přílohy.....	57

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 2.1 Kategorie vzdělanosti	15
Tabulka 3.1 Rozdělení politických stran v Srbsku podle míry nacionalismu.....	26
Tabulka 3.2 Rozdělení současných politických stran v Srbsku podle jejich vztahu k EU.....	32
Tabulka 3.3 Prezidentští kandidáti ve volbách v roce 2012 a podíl získaných hlasů v prvním a druhém kole hlasování.....	35
Tabulka 4.1 Výsledky korelace socio-ekonomických ukazatelů s volebními výsledky za opštiny.....	42
Tabulka 4.2 Výsledky korelace socio-ekonomických ukazatelů s volebními výsledky za okruhy.....	43
Graf 3.1 Pozice politických stran v srbském politickém spektru v roce 2001.....	27
Graf 3.2 Pozice politických stran v srbském politickém spektru v roce 2012.....	28
Graf 4.1 HDP na obyv. v tis. RSD v jednotlivých regionech v letech 2009 a 2010.....	40
Graf 4.2 Podíl vysokých škol v regionu na jejich celkovém počtu v Srbsku.....	41
Graf 4.3 Základní ukazatelé vyspělosti.....	48
Graf 4.4 Základní ukazatelé vyspělosti.....	48

Seznam příloh

Příloha 1: Regionální HDP na obyvatele v tis. RSD v roce 2010

Příloha 2: Podíl vysokoškoláků z celkového počtu obyvatel v opštině v roce 2011

Příloha 3: Index vzdělanosti v opštinách v roce 2011

Příloha 4: Index vzdělanosti v okruzích v roce 2011

Příloha 5: Výsledky parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 (*opštiny*)

Příloha 6: Výsledky parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 (*okruhy*)

Příloha 7: Výsledky parlamentních voleb v roce 2003 (*opštiny*)

Příloha 8: Výsledky parlamentních voleb v roce 2003 (*okruhy*)

Příloha 9: Výsledky parlamentních voleb v roce 2008 (*opštiny*)

Příloha 10: Výsledky parlamentních voleb v roce 2008 (*okruhy*)

Příloha 11: Výsledky parlamentních voleb v roce 2012 (*opštiny*)

Příloha 12: Výsledky parlamentních voleb v roce 2012 (*okruhy*)

Příloha 13: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 (*opštiny*)

Příloha 14: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 (*okruhy*)

Příloha 15: Opštiny v Srbsku

Příloha 16: Okruhy v Srbsku

Příloha 17: HDP na obyv. v RSD 1990 - 2005 (*okruhy*)

Příloha 18: HDP na obyv. v RSD v roce 2001 a 2003 (*opštiny*)

Příloha 19: Socio-ekonomické charakteristiky okruhů v Srbsku

Seznam překladů

- Asocijacija malih i srednjih preduzeća i preduzetnika Srbije - *Sdružení malých a středních podniků a podnikatelů Srbska*
- Bošnjačka narodna stranka - *Bosenská národní strana*
- Centrum za razvoj demokratije i političke veštine - *Centrum pro rozvoj demokracie a politických dovedností*
- Demohrišćanska stranka Srbije - *Demokraticko-křesťanská strana Srbska*
- Demokratska alternativa - *Demokratická alternativa*
- Demokratska opozicija Srbije – *Demokratická opozice Srbska*
- Demokratska partija Makedonaca - *Demokratická strana Makedonců*
- Demokratska stranka - *Demokratická strana*
- Demokratska stranka Srbije - *Demokratická strana Srbska*
- Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara – *Demokratické společenství Maďarů ve Vojvodině*
- Demokratski savez Hrvata u Vojvodini - *Demokratický svaz Chorvatů ve Vojvodině*
- G 17 + - *G 17 +*
- Izbor za bolji život - *Volba pro lepší život*
- Jedinstvena Srbija - *Jednotné Srbsko*
- Jugoslovenska levica – *Jugoslávská levice*
- Liga socijaldemokrata Vojvodine - *Sociálně-demokratická liga Vojvodiny*
- Narodna seljačka stranka - *Rolnická lidová strana*
- Narodna skupština - *Národní shromáždění*
- Nova Demokratija – *Nová demokracie*
- Nova Srbija - *Nové Srbsko*
- Otpor - *Odpor*
- Partija ujedinjenih penzionera Srbije - *Strana sjednocených důchodců Srbska*
- Pokrenimo srbiju - *Pohněme Srbskem*
- Pokret privredni preporod Srbije - *Hnutí hospodářského obrození Srbska*
- Pokret snaga Srbije - *Hnutí síly Srbska*
- Pokret Socijalista - *Hnutí socialistů*
- Pokret vlašskog ujedinjenja - *Hnutí vlašské jednoty*

- Romska partija - *Romská strana*
- Sandžačka demokratska partija - *Sandžacká demokratická strana*
- Savez Vojvođanskih Mađara – *Svaz Mađarů ve Vojvodině*
- Socijaldemokratska partija Srbije - *Sociálně-demokratická strana Srbska*
- Socijalistička partija Srbije - *Socialistická strana Srbska*
- SPS-PUPS-JS - *SSS-SSDS-JS*
- Srpska napredna stranka - *Srbská pokroková strana*
- Srpska radikalna stranka - *Srbská radikální strana*
- Srpski pokret obnove - *Hnutí srbské obnovy*
- Stranka demokratske akcije – *Strana demokratické akce*
- Stranka demokratske akcije Sandžaka – *Strana demokratické akce v Sandžaku*
- Titul četnočkog vojvoda - *Titul četnického knížete*
- Udruženje izbeglica u Srbiji - *Sdružení uprchlíků v Srbsku*
- Ujedinjeni regioni Srbije - *Spojené regiony Srbska*
- Za evropsku Srbiju - *Pro evropské Srbsko*
- Zajedno za toleranciju - *Společně k toleranci*

Seznam zkratk

- EU – Evropská Unie
- DOS – Demokratická opozice Srbska
- HDP – Hrubý domácí produkt
- JS - Jednotné Srbsko
- NATO - Severoatlantická aliance
- RSD – Srbský dinár
- SRJ - Svazová Republika Jugoslávie
- SRS - Srbská radikální strana
- SSDS - Strana sjednocených důchodců Srbska
- SSS - Socialistická strana Srbska

1. Úvod

Srbsko představuje poslední významnější stát středovýchodní Evropy, resp. Balkánu, který v politickém i geografickém smyslu není členem Evropské unie – společenství, jež vzniklo především s cílem politické stability Evropy – Evropy bez válek a ozbrojených konfliktů. Vzhledem k tomu, že Srbsko, resp. Miloševićova Jugoslávie byla iniciátorem nejvýznamnějšího ozbrojeného (válečného) konfliktu od 2. světové války v Evropě, představuje reintegrace Srbska do evropských struktur a zejména jeho vstup do EU významnou otázku jak pro mezinárodní (evropské) společenství, tak pro Srbsko samotné. Postoj politických elit (stran) i veřejnosti (voličů) k uvedeným problémům a schopnost vyrovnat se nedávnou minulostí představuje základní determinantu tohoto procesu a zároveň základní cíl bakalářské práce.

V 90. letech představovala Svazová republika Jugoslávie poslední federativní celek bývalé Titovy Jugoslávie. I přesto, že válka v Jugoslávii v první polovině 90. let se neodehrávala na území dnešního Srbska, její průběh byl pro Srby klíčový. Ozbrojený konflikt v Kosovu a útoky Kosovské osvobozené armády byly další ranou do již rozrušeného Srbska. Slobodan Milošević odmítl odvolat jugoslávskou armádu z území Kosova a dne 24. března 1999 bylo zahájeno bombardování srbské části republiky leteckými silami Severoatlantické aliance (NATO), které trvalo 79 dní. Legitimní byl jakýkoliv cíl na území Srbska. Tato negativní zkušenost byla pro Srbsko zásadní v postoji občanů k Severoatlantské alianci, a později, po osamostatnění Kosova v roce 2008, ke státům, kteří ho schválili, tedy i k EU. Dnes je však zřejmý pokrok v postoji Srbů k EU. To, zda voliči podporují proevropské či euroskeptické strany se zdá být vhodným ukazatelem postoje občanů k evropské integraci republiky, která si prošla složitým vývojem a nyní touží po zapojení do evropského dění. Integrace Srbska do EU je podstatná nejen z hlediska obchodu a hospodářství, ale také z hlediska zlepšení životního standardu občanů. Z tohoto důvodu většina elit v zemi pochopila důležitost EU pro Srbsko a přizpůsobila tomu i své programy. Naproti tomu se po pádu Miloševićova režimu, a především po jednostranném uznání Republiky Kosovo, objevily strany a hnutí angažující se proti evropské integraci. Tyto organizace často apelují na nacionalistické citění občanů, které je v Srbech hluboko zakořeněné.

1.1 Cíle bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je analyzovat regionální diferenciaci (rozdíly) v Srbsku v otázce vstupu země do EU, a to na základě volebních preferencí politických stran a jejich lídrů, resp. prezidentů a kvalitativní šetření. Práce se snaží odpovědět na otázku zda je Srbsko v otázce vstupu do EU výrazně polarizováno a jak stabilní je tato polarizace v čase. Dále práce posuzuje korelaci mezi touto polarizací a sociálně-ekonomickou vyspělostí a vzdělaností v regionu.

1.1.1 Hypotézy

- **H1:** Srbsko je v otázce vstupu do EU výrazně polarizováno.
- **H2:** Rozdělení je determinováno sociálně-ekonomickou vyspělostí a vzdělaností.
- **H3:** Více vzdělaní a ekonomicky vitálnější obyvatelé spíše volí proevropsky orientované strany

1.2 Struktura bakalářské práce

První část práce se formou rešerše zabývá vysvětlením obecné teorie územní diferenciaci volebních výsledků, vznikem a vývojem nacionalismu v Srbsku a vztahy Srbska s EU. Druhá část práce je věnována zorientování se v srbském politickém spektru, zabývá se volební historií a hlavními politickými aktéry v Srbsku. Dvě předcházející části, ve kterých je diskutována tematická literatura, vytvářejí teoretický rámec pro část třetí, která se zabývá samotnou analýzou volebních výsledků v socio-ekonomickém rámci a diskutuje výsledky korelace.

2. Metodika

Pro analýzu polarizace Srbska v otázce vstupu do EU jsou jako hlavní indikátor použity volební preference politických stran v parlamentních volbách konaných v letech 2000/2001, 2003, 2008 a 2012 a preference prezidentských kandidátů v přímé volbě prezidenta v roce 2012. Pro rozlišení ideových směrů politických stran je v práci částečně aplikována ideově-programatická typologie, kterou sestavil Klaus von Beyme (1982, cit. v Fiala, Strmiska 2009). Ten strany rozdělil do následujících devíti ideologických rodin: (1)liberální a radikální strany, (2)konzervativní strany, (3)socialistické a sociálně-demokratické strany, (4)křesťansko-demokratické strany, (5)komunistické strany, (6)rolnické strany a (7)regionální a etnické strany, (8)krajně (extrémně) pravicové strany a (9)ekologické strany (von Beyme 1982, cit. v Fiala, Strmiska 2009). Z větší části je použita typologie podle Bochslera (2012), neboť přesněji vystihuje politické prostředí v Srbsku s ohledem na specifické znaky v rozmístění politických stran v politickém spektru. V analýze závislosti volebních výsledků na jiném ukazateli je použito rozdělení politických aktérů do dvou skupin, a to proevropské a euroskeptické. Je tomu tak z toho důvodu, aby bylo možné ve výpočtu použít Pearsonův momentový korelační koeficient. Do korelace jsou tedy zahrnuty výsledky parlamentních voleb z let 2000/2001, 2003, 2008 a 2012 a výsledky prezidentských voleb z roku 2012. Výsledky parlamentních voleb, ve kterých je užito poměrného volebního systému, mohou poskytovat podrobný náhled na reálné rozdělení společnosti v mnoha otázkách. Poměrný volební systém podle Lijpharta (1986, cit. v Bochsler 2012) lépe zahrnuje etnické menšiny do politického dění. Proto jsou výsledky parlamentních voleb v této práci považovány za významnější a relevantnější ukazatel než volby prezidentské a také z toho důvodu, že Srbsko je republikou parlamentní. Výsledky voleb z přelomu let 2000/2001 byly první (a předčasné) parlamentní volby, ve kterých již nebyl hlavním aktérem Slobodan Milošević a „jeho“ *Socialistická strana Srbska* a proto jsou v práci použity jako první analyzované. Administrativní úroveň, na které jsou volební preference zjišťovány, představují opštiny. Tyto administrativní celky se dají počtem, velikostí i zalidněním přirovnat k obcím s rozšířenou působností v České republice. Data za větší celky – okruhy jsou více hrubá a mohou být poněkud zavádějící. Avšak generalizovaná podoba mapy může zdůraznit sledovanou polarizaci země a proto byla v této práci tato úroveň také použita.

Data za menší celky by mohla znemožnit zobrazení případné polarizace země, a proto použita nebyla.

V rámci analýzy jsou uvažovány všechny strany, které získaly více než 2 % volebních hlasů v republice, ačkoliv zákon udává hranici 5 % volebních hlasů pro vstup do parlamentu. Dvouprocentní hranice je v této práci určena proto, aby byl výzkum proveden co nejpodrobněji a nebyla opomínuta ani minimální podpora některé proevropské či euroskeptické strany. Strana s nejvyšším podílem hlasů v dané opštině je označena jako vítězná strana opštiny. Administrativní členění Srbska na okruhy a opštiny je znázorněno v příloze 15 a 16.

Pro potvrzení hypotézy (H2), že rozdělení je determinováno sociálně-ekonomickou vyspělostí a vzdělaností se za předpokladu normálního rozdělení kvantitativních znaků použít Pearsonův momentový korelační koeficient. Za závislou proměnnou je uvažován podíl volebních hlasů získaných všemi proevropskými stranami (které získaly více než 2 % volebních hlasů) či kandidáty v dané opštině (okruhu) na celkovém počtu volebních hlasů odevzdaných v dané opštině (okruhu). Nezávislou proměnnou je pro volební rok 2012 hodnota regionálního hrubého domácího produktu (HDP) na obyvatele v roce 2010 a pro volby na přelomu let 2000/2001 je použita hodnota HDP na obyvatele za opštiny v roce 2000. Dále byly při korelaci dosazeny za nezávislé proměnné index vzdělanosti vypočtený pro opštiny (okruhy), podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel na celkový počet obyvatel dané opštiny (okruhu), míra nezaměstnanosti v okruzích v roce 2005 a příjmy jednotlivých okruhů v mil. srbských dinárů (RSD) na 1000 obyv. v roce 2005. HDP za Kosovo je přepočteno z měny euro na srbský dinár dle aktuálního kurzu Srbské národní banky v daném roce. Data o HDP jsou zaznamenána v příloze 17 a 18. Informace o dalších socio-ekonomických ukazatelích poskytuje příloha 19.

V srbských statistikách je míra vzdělání rozdělena do několika skupin, jak ukazuje tabulka 2.1.

Tabulka 2.1 Kategorie vzdělanosti

	Podíl osob (%)
obyvatelé starší 15 let	100,00
bez vzdělání	2,68
nedokončené základní vzdělání	11,00
dokončené základní vzdělání	20,76
středoškolské vzdělání	48,93
vyšší vzdělání	5,65
vysokoškolské vzdělání	10,59
nezjištěno	0,40

Zdroj: RZS (2011)

První skupinou jsou osoby bez vzdělání, dalšími skupinami jsou osoby s nedokončeným základním vzděláním, s dokončeným základním vzděláním, osoby se středoškolským vzděláním, osoby s vyšším a vysokoškolským vzděláním. Index vzdělanosti (I_{vz}) je vyjádřen jako podíl součtu osob s vysokoškolským vzděláním (a), osob s vyšším vzděláním (b) a osob se středoškolským vzděláním (c) ku součtu osob bez vzdělání (d), osob s nedokončeným základním vzděláním (e) a osob s dokončeným základním vzděláním (f). Vzorec výpočtu vypadá následovně:

$$I_{vz} = (a + b + c) / (d + e + f)$$

Etnický původ a etnické skupiny jsou v textu definovány pomocí národnostního sebeurčení obyvatel území. Ačkoliv rozdíly mezi etniky jsou dány, příslušnost k etnické skupině určuje celá řada faktorů, mezi něž patří užívaný jazyk, praktikované náboženství, rasový původ, zvyky a obyčeje (Bochsler 2012).

3. Diskuse literatury

Politické strany jsou životně důležitým pojítkem mezi státem a společností a jejich soutěž potvrzuje demokratickou povahu daného politického režimu (Strmiska 2005). Výsledky voleb mohou být dobrým ukazatelem územní diferenciaci nejen názorů a postojů, ale také ekonomického, vzdělanostního a kulturního zázemí. Taková diferenciaci byla zřejmá v České republice v přímé volbě prezidenta na začátku roku 2013, kdy v hlavním městě zvítězil Karel Schwarzenberg a v regionech, postižených např. vysokou nezaměstnaností zvítězil Miloš Zeman. Země jako Srbsko může být takto výrazně polarizovaná, protože je jednou ze zemí Evropy s největšími meziregionálními rozdíly. Navíc se zde ujímá role Srbům vlastní nacionalismus a patriotismus, který byl v 90. letech umocněn válkami. Uvědomění si vlastní identity vedlo také výrazně z vojenského zásahu NATO v roce 1999 a pocitu křivdy, který je mezi občany Srbska patrný dodnes. Dalším ožehavým tématem je osamostatnění administrativní oblasti Kosovo a Metohije a vytvoření Republiky Kosovo, které bylo unilaterálně vyhlášeno v roce 2008, avšak Srbsko jej dodnes neuznalo. Podmínka uznání Kosova pro vstup do EU rozděluje Srbsko na názorově odlišné skupiny. Některé ze skupin by se vzdaly Kosova za cenu vstupu do EU (např. *Liberálně demokratická strana*), jiné skupiny zatvrzele odmítají jakýkoliv kompromis týkající se Kosova i za cenu uzavření cesty do EU (Např. *Srbská radikální strana*) a některé strany hledají alternativu, jakousi střední cestu.

Podle Blalocka (1967, cit. v Bochsler 2012) se v etnicky různorodém prostředí voliči zdráhají podpořit demokratické a liberální kandidáty. Protože voliči žijící v takovém prostředí intenzivně vnímají soutěž o politickou moc v území a strach, že by ji neměli, inklinují tito voliči více k radikálním a nacionálně zaměřeným kandidátům (Blalock 1967, cit. v Bochsler 2012). Z tohoto důvodu se v této práci předpokládá polarizace republiky v otázce vstupu do EU na základě výsledků voleb.

3.1 Obecná teorie územní diferenciací volebních výsledků

Geografické vyjádření voleb umožňuje zobrazit rozmístění volebních preferencí občanů v prostoru na rozdíl od jednoduchého kategorizování pouze na základě dat získaných např. ze sčítání lidu. Jako příklad lze uvést klesající volební účast v Itálii v 90. letech. Pomocí volební geografie bylo zjištěno, že nejnižší volební účast se vyskytuje u žen vyššího věku v metropolitním jihu Itálie a u mladých lidí žijících ve větších městech na severu země. Prostorové rozmístění politických názorů je formováno historickým vývojem hospodářství v daném území, jeho současným stavem a dalšími politickými a kulturními souvislostmi. To vše dohromady umožňuje nahlédnout na prostorové rozmístění volebních preferencí (Agnew 1996).

Velké množství post-komunistických států v období transformace, ale i později, čelilo problémům souvisejícím s kulturními, jazykovými, náboženskými a regionálními rozdíly, které bránily rychlejšímu postupu hospodářsko-politické transformace. Tyto rozdíly se pak projevují ve volebních preferencích občanů. Vhodným příkladem je Ukrajina, kde v parlamentních volbách v letech 1994 - 1995 získaly komunistické a socialistické strany největší volební podporu především na východě, na jihu a v centrální Ukrajině. Další příklad představuje etnicky homogenní Polsko, které je téměř dokonale rozděleno na liberálnější a proevropsky orientovaný západ a sever a konzervativně a nacionalisticky orientovaný východ a jih (Kowalski 2002). Naopak demokratické strany podpořila většina voličů na západě republiky (Kubicek 2000). Podobná územní diferenciací společnosti je i v Srbsku. Na severu je katolická a protestantská maďarská menšina, Kosovo obývají muslimové, v Sandžaku žijí Bosňáci muslimské víry (Muslimové) a většina Srbů jsou ortodoxní křesťané. Sever republiky (Vojvodina a Bělehrad) zaujímá 1/3 území Srbska, 1/2 srbské populace, produkuje 2/3 celkového HDP, 2/3 celkového exportu země, nachází se zde 3/4 vysokých škol a odehrává se zde 70 % turistického ruchu. V těchto dvou regionech je 1,5 krát vyšší počet obyvatel žijících ve městech než na jihu republiky a počet obyvatel žijících ve městech nad 100 tisíc obyvatel je oproti jihu až dvojnásobný. Sever Srbska je atraktivnější pro investory, je zde nižší zaměstnanost v primárním sektoru a vyšší v sektoru služeb než na jihu republiky (REGPOL 2012).

3.2 Nacionalismus v Srbsku

Nacionalismus v Evropě se začal rozvíjet v 19. století s procesy národního obrození, jež vyvolávaly velké sociálně ekonomické změny – počátek industrializace a stěhování do měst (Gellner 2003) a také změny geopolitické (osvobození Balkánu od Turků). V jeho rámci velké mocnosti pomocí sebeurčení jednotlivých národů a etnik rozhodovaly o vymezení území a vytvoření suverénních států. Tato metoda se uplatňuje i dnes. Elity mohou podporovat zájmy některé etnické skupiny či národa, získat tím jejich podporu a zvyšovat svůj vliv v daném území. Ve střední a východní Evropě se tomu tak dělo v Habsburské monarchii či v Osmanské říši. Např. spory o osmanská území v oblasti Evropy byly řešeny na základě etnického původu obyvatel.

Srbské nacionální cítění se formovalo již za bojů proti osmanským Turkům a při expanzi Srbska v 19. a na počátku 20. století. Toto cítění hrálo hlavní roli v politické strategii Jugoslávie v letech 1918 - 1941 a zůstalo důležité pro podporu komunistických partyzánů ve druhé světové válce. Nacionalistické kořeny v Jugoslávii byly výsledkem právě potřeby politické podpory ve výše zmíněných bouřlivých obdobích a tyto kořeny přetrvaly dodnes (Gagnon 1994).

Nacionální rétoriku mohli užívat srbští konzervatisté z toho důvodu, že konzervativní strany v Srbsku, na rozdíl od těchto stran v jiných státech, byly dostatečně homogenní na to, aby tato rétorika neodcizila významnou část členů strany (Gagnon 1994). Gagnon (1994) zmiňuje, že Srbské regionální rozdíly v ekonomické vyspělosti jsou daleko významnější než v kterékoliv jiné republice, a protože liberálové měli v zemi silnější podporu, nezbylo konzervativcům nic jiného než se soustředit na málo rozvinuté a zaostalé regiony.

Rozdíly v příslušnosti k etnické skupině vždy způsobovaly diferenciaci politické sféry a také vznik etnických politických stran a ukázaly se jako faktor ovlivňující volební chování (Horowitz 1985, cit. v Boschler 2012). Pokud etnický konflikt mezi dvěma či více skupinami v zemi ovlivňuje politickou scénu, pak lze hovořit o rozdělené společnosti, ve které se jen těžko objevují tzv. multi-etnické strany, které by zahrnovaly členy z místní etnické většiny i menšiny zároveň (Reilly 2002, Nordlinger 1972, cit. v Boschler 2012).

Key (1949, cit. v Bochsler 2012) a Keech (1968, cit. v Bochsler 2012) se zabývali fenoménem, kdy popularita liberálních kandidátů či stran klesá se stoupající rozmanitostí etnických menšin ve volebním obvodu. Jedním z možných vysvětlení tohoto efektu je strach etnické většiny ze ztráty politické kontroly v daném území (Blalock 1967, cit. v Bochsler 2012). Další z možností je, že existují tři skupiny voličů z etnické většiny v daném území. Jedni volí radikální nacionalisty, druzí liberální kandidáty (pokud jsou k dispozici) a třetí skupina bude podle Glazera a kol. (1998, cit. v Bochsler 2012) volit pravděpodobně umírněné nacionalisty či liberály z vlastní etnické skupiny.

V otázce proč docházelo a dochází v Srbsku k volebnímu úspěchu *Srbské radikální strany* i v období post-autoritativního režimu se vyskytují v pracích různých autorů rozdílná zjištění. Např. Konitzer (2008, cit. v Bochsler 2012) došel k závěru, že různé etnické menšiny mají rozdílný efekt na podíl volebních hlasů připisovaných *Srbské radikální straně*. Zatímco Stefanović (2008, cit. v Bochsler 2012) zjistil, že volební preference radikálních kandidátů rostou s rozmanitostí etnik v daném prostředí.

Spektrum politických stran v Srbsku lze podle stupně a způsobu nacionalistického cítění rozdělit do několika kategorií. Jsou to strany (1) radikálně-nacionalistické, které chtějí stát pouze pro titulární národ (Srby) a menšiny považují za nepřátele, dále to jsou strany (2) umírněně nacionalistické, (3) občansko-liberální strany, které podporují rovnost všech občanů státu, a (4) menšinově etnické strany, které zastupují některou etnickou menšinu ve státě a brání její práva (Bochsler 2012). Nacionalistické hodnoty jsou jedním z hlavních pilířů politické orientace v Srbsku (Bochsler 2010a, cit. v Bochsler 2012). V 90. letech bylo povyšování Srbů jako dominantní etnické skupiny ve státě charakteristickým rysem politického dění. Privilegovanými stranami byly *Socialistická strana Srbska* a její spojenec *Srbská radikální strana*. Strany ze skupiny demokratických reformátorů v té době, měly také nacionalistické ambice. Cílem *Demokratické strany* byl občansko-liberální stát. Po pádu Miloševićova autoritarismu řešilo Srbsko otázky týkající se vypořádání s minulostí, spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, vztahů se sousedními státy, problematiky práv menšin, diskriminace a demokratických hodnot. Později většina stran demokratických reformátorů, s výjimkou *Demokratické strany Srbska* Vojislava Koštunici a strany *Nové Srbsko*, přijala občansko-liberální standardy.

Tyto dvě zmíněné strany nadále podporují nacionalistický stát s podporou srbské pravoslavné církve a lze je klasifikovat jako nacionalisticko-konzervativní strany (Đurković 2007, Komšić 2003, cit. v Bochsler 2012).

3.3 Problematika vstupu Srbska do EU

O členství v EU může požádat každý evropský stát, který má stabilní instituce zaručující demokracii a dodržování lidských práv, fungující tržní hospodářství a schopnost odolávat konkurenčním tlakům a tržním silám v EU. Podmínkou také je přijetí platného práva a judikatury EU a zejména pak cílů politické, hospodářské a měnové unie (Evropská unie 2013).

Po ukončení trvání Miloševićova autoritativního režimu, byl tehdejší prezident Svazové republiky Jugoslávie (SRJ) Vojislav Koštunica pozván na summit EU v Biarritz, kde došlo k zapojení SRJ do Procesu stabilizace a přidružení (Vlada Republike Srbije - Kancelarija za evropske integracije 2013). Podstatným krokem v procesu integrace Srbska do EU byl dokument vydaný Evropskou komisí v roce 2009, který zbavoval srbské občany vízové povinnosti pro vstup do schengenského prostoru (European Commission 2013b). Na konci roku 2009 Srbsko požádalo o členství v EU. Po soustavném jednání a s podmínkou dosažení pokroku v jednání s Prištinou se 1. března 2012 Srbsko stalo jednou z kandidátských zemí EU. Snahou o naplnění podmínky bylo jednání uskutečněné 19. dubna 2013, kdy srbský premiér Ivica Dačić s kosovským premiérem Hashimem Thaçi podepsali dohodu o srbsko - kosovských vztazích v opštinách na severu Kosova. Obě strany se dohodly, že si nebudou navzájem klást překážky při vstupu do EU (European Commission 2013a).

Zatčení válečných zločinců Radovana Karadžiće v roce 2008 a Ratka Mladiće v roce 2011 přispělo ke splnění části kritérií pro vstup Srbska do EU a posunulo jej o krok dále v procesu evropské integrace (Eubusiness 2011). Nejdiskutovanějším tématem v otázce vstupu Srbska do EU je uznání samostatnosti Kosova srbskou vládou. V Ústavě Republiky Srbsko je zaznamenáno, že autonomní oblast Vojvodina a autonomní oblast Kosovo a Metohije jsou nedílnou součástí Srbska (Narodna skupština Republike Srbije 2006).

Na konci června tohoto roku bylo na summitu EU rozhodnuto o zahájení přístupových rozhovorů se Srbskem. Nejpozději by se první kolo rozhovorů mělo odehrát v lednu roku 2014 (Telegraf 2013).

Otázkou je, zda sami občané Srbska chtějí vstoupit do EU a zda by referendum neznamenal zápornou odpověď a s ní znemožnění pokračování vstupních rozhovorů s EU. To je pravděpodobně důvodem, proč žádné referendum nebylo dosud vyhlášeno (Deutsche Welle 2012).

V srbské vládě jsou však proevropské tendence patrné a to nejen z faktu, že nynější předseda vlády a ministr vnitra Ivica Dačić byl v roce 2009 označen za nejvíce proevropsky smýšlejícího politika v Srbsku (Vlada republike Srbije 2013a). Oba kandidáti na prezidenta, kteří spolu soupeřili ve druhém kole prezidentských voleb konajícím se dne 20. května 2012 měli, i když s určitými rozdíly, za cíl připravit Srbsko na vstup do EU mezi vyspělé evropské země.

Socialistická strana Srbska a *Srbská radikální strana*, dvě strany, které byly pilířem Miloševićova režimu, patří do autoritativně-nacionalistického politického pole. Tyto strany bývaly orientované spíše na Rusko, které oficiálně odmítlo uznat Kosovo, než na Evropskou Unii. Strany nakloněné proevropským reformám, zaujímající občansko-liberální postoj, jsou *Demokratická strana* a *Hnutí srbské obnovy*. Další proevropsky zaměřené strany jsou strany tvořené etnickými menšinami, dále strana *G 17 +* a *Liberálně demokratická strana*. Z umírněných nacionalistů do proevropsky zaměřených stran patřily *Demokratická strana Srbska* a strana *Nové Srbsko*, avšak ty myšlenku evropské integrace opustily a přiklonily se ke spolupráci s Ruskem, jako opozici k Severoatlantické alianci (Bochsler 2012).

3.4 Volby v Srbsku a politická diferenciacie země

Účelem této kapitoly je popsání způsobu a průběhu parlamentních a prezidentských voleb v Srbsku a jejich historie. Srbsko je parlamentní republika s tradicí přímé volby prezidenta užitím většinového volebního systému. Oproti tomu parlamentní volby jsou uskutečňovány, podobně jako u nás, poměrným volebním systémem.

3.4.1 Parlamentní volby

Republika Srbsko má jednokomorový parlament. *Národní shromáždění* je nejvyšší zastupitelský orgán zákonodárné a ústavní moci ve státě. Hlavou *Národního shromáždění* je předseda *Národního shromáždění* a sídlo orgánu je v Bělehradě. Volby se uskutečňují poměrným volebním systémem, ve kterém je Srbsko uvažováno jako jeden volební obvod. Pro úspěch strany je nutné dosažení minimální hranice 5 % získaných volebních hlasů (Narodna skupština Republike Srbije 2010).

3.4.1.1 Historie parlamentních voleb

První demokratické parlamentní volby se konaly v prosinci roku 1990. Nejvyšší podíl volebních hlasů získala *Socialistická strana Srbska* a udržela si většinový podíl mandátů v *Národním shromáždění* až do parlamentních voleb v roce 2000.

Dne 9. října 2000 je, po vítězství Vojislava Koštunici ve volbách prezidenta svazové republiky, přijat nový zákon o volbách poslanců do *Národního shromáždění*. Tento zákon uvažuje celé Srbsko jako jeden volební obvod a udává podmínku 10 000 voličských podpisů pro přijetí volebního listu strany nebo koalice do voleb. Dne 25. října 2000 bylo rozpuštěno *Národní shromáždění* a stanovena prozatímní vláda (Narodna skupština Republike Srbije 2011).

Do parlamentních voleb na přelomu let 2000 a 2001 kandidovala jako opozice Miloševićově *Socialistické straně Srbska* koalice *Demokratická opozice Srbska (DOS)*, jejímž hlavním iniciátorem byla strana *Hnutí srbské obnovy*, která po atentátu na lídra strany Vuka Draškoviće v Budvě z koalice vystoupila. Jednou z nejvýznamnějších stran v koalici byla *Demokratická strana* v čele se Zoranem Đinđićem. Vojislav Koštunica, lídr strany Demokratická strana Srbska, byl kandidátem *Demokratické opozice Srbska* na post prezidenta SRJ.

Dalšími významnými členy byly strany *Nové Srbsko* a *G 17 +*. Demokratická opozice Srbska nepředstavovala první ani jediný pokus o vytvoření opoziční síly Miloševićově *Socialistické straně Srbska*. Dalším takovým hnutím bylo např. národní hnutí *Odpor*. Koalici *DOS* se však podařilo získat většinu volebních hlasů a porazit *Socialistickou stranu Srbska*, která obdržela pouhých 37 mandátů (RZS 2001).

V parlamentních volbách na konci roku 2003 zvítězila s nejvyšším podílem mandátů *Srbská radikální strana*. Třetí a čtvrtou stranou v počtu získaných mandátů byla *Demokratická strana Srbska* Vojislava Koštunici a *Demokratická strana* Borise Tadiće (RZS 2003a).

Brzy poté bylo *Národní shromáždění* na návrh vlády rozpuštěno a leden roku 2007 přinesl nové předčasné parlamentní volby. *Srbská radikální strana* si opět osvojila nejvyšší podíl mandátů v Národním shromáždění. *Demokratická strana* a koalice *Demokratická strana Srbska - Nové Srbsko* obsadily druhé a třetí místo v počtu získaných mandátů (RZS 2007).

V květnu 2008 se konaly nové parlamentní volby, v nichž zvítězila koalice Borise Tadiće *Pro evropské Srbsko*. *Srbská radikální strana* dosáhla druhé pozice v počtu získaných mandátů a koalice Vojislava Koštunici *Demokratická strana Srbska – Nové Srbsko* si obdržela třetí nejvyšší podíl mandátů v *Národním shromáždění* (RZS 2008a).

Zatím poslední parlamentní volby se konaly v květnu 2012. Nejvyššího počtu mandátů (73) dosáhla koalice Tomislava Nikoliće *Pohněme Srbskem*, 67 mandátů obdržela koalice Borise Tadiće *Volba pro lepší život* a třetí nejvyšší počet mandátů (44) ve volbách získala koalice *Socialistická strana Srbska – Strana sjednocených důchodců Srbska – Jednotné Srbsko (SSS-SSDS-JS)* (RZS 2012a). *Národní shromáždění* dnes tvoří tvoří 65 poslanců *Srbské pokrokové strany*, 45 poslanců *Demokratické strany*, 25 poslanců *Socialistické strany Srbska* a 21 poslanců z *Demokratické strany Srbska* Vojislava Koštunici. Další politické strany mají v *Národním shromáždění* méně než 20 poslanců. Předsedou *Národního shromáždění* je Nebojša Stefanović a předsedou vlády je socialista Ivica Dačić (Narodna skupština Republike Srbije 2013).

3.4.2 Prezidentské volby

Prezident republiky Srbsko se volí na základě všeobecného a rovného volebního práva svobodnou, přímou a tajnou volbu. Jeho funkční období trvá pět let. Právo volit a být zvolen má každý plnoletý občan Srbska. Návrh kandidáta může předložit politická strana registrovaná v Srbsku nejpozději v den oficiálního vyhlášení voleb, koalice politických stran a skupina občanů. Kandidát musí doložit nejméně 10 000 notářsky ověřených podpisů občanů. Na post prezidenta je zvolen kandidát s nejvyšším nadpolovičním počtem volebních hlasů. Pokud žádný z kandidátů nezíská nadpoloviční většinu volebních hlasů, koná se do patnácti dnů nové kolo voleb. Do druhého kola voleb vstupují dva kandidáti s nejvyšším obdrženým počtem hlasů v prvním volebním kole (Narodna skupština Republike Srbije 2007). Do prezidentských voleb v roce 2004 byla v zákoně zavedena podmínka o minimální účasti voličů, aby mohla být volba považována za platnou. Tato minimální hranice činila 50 % (Vlada Republike Srbije 2013b).

3.4.2.1 Historie prezidentských voleb

V roce 1990 se konala první přímá demokratická volba prezidenta Republiky Srbsko, ve které zvítězil mezi dvaatřiceti kandidáty Slobodan Milošević, předseda *Socialistické strany Srbska*, získáním 65,34 % volebních hlasů. Druhý byl s podílem 16,40 % hlasů Vuk Drašković, předseda strany *Hnutí srbské obnovy* a kmotřenec Vojislava Šešelje (RZS 1991). Slobodan Milošević byl prezidentem Republiky Srbsko až do roku 1997.

V roce 1997 se Slobodan Milošević stal prezidentem SRJ a tento post zaujímal až do prezidentských voleb v říjnu roku 2000, kdy zvítězil opoziční kandidát Vojislav Koštunica (RZS 2000).

V roce 2004 si ve volbách prezidenta Republiky Srbsko osvojil post demokrat Boris Tadić, který ve druhém kole získal 53,24 % volebních hlasů. Poraženým byl tehdejší člen *Srbské radikální strany* Tomislav Nikolić (RZS 2004).

První kolo dalších prezidentských voleb bylo vypsáno na 20. ledna 2008. O prezidentský mandát soupeřilo devět kandidátů, z nichž nejvíce volebních hlasů získali tehdejší člen *Srbské radikální strany* Tomislav Nikolić (39,99 %) a demokrat Boris Tadić (35,39 %). Třetí nejvyšší podíl volebních hlasů (7,43 %) obdržel Velimir Ilić, předseda strany *Nové Srbsko*. Ve druhém kole voleb získal těsný nadpoloviční

podíl (50,31 %) volebních hlasů Boris Tadić a pokračoval tak na předchozím postu (RZS 2008b).

Dne 6. května 2012 se konalo první kolo zatím posledních prezidentských voleb v němž soupeřilo dvanáct kandidátů. Mezi nimi byl např. kandidát koalice *SSS-SSDS-JS* Ivica Dačić nebo předseda *Demokratické strany Srbska* Vojislav Koštunica.

Nejvyšší podíl volebních hlasů však získali dva kandidáti, kteří proti sobě v prezidentských volbách již nejdou stáli, předseda *Srbské pokrokové strany* Tomislav Nikolić a čestný předseda *Demokratické strany*, kandidát za koalici *Volba pro lepší život* Boris Tadić. Nikolić získal 25,05 % volebních hlasů a byl tedy těsně poražen Tadićem, který obdržel 25,31 % volebních hlasů. Třetí nejvyšší podíl volebních hlasů získal Ivica Dačić (RZS 2012b). Druhé kolo prezidentských voleb se konalo 20. května téhož roku, kdy voliči vybírali mezi Tomislavem Nikolićem a Borisem Tadićem. Prezidentské křeslo nakonec obsadil Tomislav Nikolić (RZS 2012c).

3.5 Srbský stranický systém

Politické strany Srbska lze ve sledovaném období rozdělit do následujících kategorií: (1)strany radikálně-nacionalistické, jejichž cílem je stát patřící pouze srbskému národu, (2)strany umírněně-nacionalistické, (3)občansko-liberální, neboli demokratické strany a (4)strany etnických menšin (Gagnon 1994). Níže uvedená tabulka 3.1 zobrazuje rozdělení politických stran v Srbsku do zmíněných kategorií.

Do první skupiny radikálně nacionalistických stran, které považují etnické menšiny za nepřátele, patří *Srbská radikální strana*, *Socialistická strana Srbska*, *Hnutí síly Srbska*, *Srbská pokroková strana* a v určitém období do této kategorie patřila *Demokratická strana Srbska*, která nyní patří mezi umírněně-nacionalistické strany. Do skupiny občansko-liberálních neboli demokratických stran jsou zahrnuty *Demokratická strana*, *G 17 +*, *Hnutí srbské obnovy* a další menší strany (např. *Demokraticko-křesťanská strana*). Mezi strany etnických menšin jsou zařazeny strany, které jsou velmi blízké občansko-liberálním stranám a často s nimi také tvoří koalice (např. koalice *Volba pro lepší život*). Tyto strany jsou koncentrovány v rozdílných regionech. Nejpočetnější etnickou menšinou v Srbsku jsou Maďaři, kteří obývají především oblast Vojvodiny. Maďaři se podílejí na celkovém počtu obyvatel 4 %. V 90. letech se strana *Demokratické společnosti Maďarů ve Vojvodině* dožadovala územní

autonomie oblasti, což vzbudilo kontroverzní náladu a vnitřní rozkoly ve straně, ze které se následkem toho odštěpila strana *Svaz Maďarů ve Vojvodině*, která se stala jednou z nejdůležitějších maďarských etnických stran v Srbsku. Od počátku 21. století začaly maďarské etnické strany v Srbsku významně spolupracovat a dožadovat se důkladné politické a kulturní autonomie pro 8 opštín na severu Vojvodiny, ve kterých je vysoká koncentrace Maďarů. Nikdy však nepodpořily jakákoliv separatistická tvrzení. Dalším regionem se silnou tradicí etnických stran je Sandžak na jihu republiky, kde je vysoká koncentrace etnické skupiny Bosňáků. První bosňácká strana *Strana demokratické akce v Sandžaku* vznikla jako větev *Strany demokratické akce* existující v Bosně a Hercegovině a stala se samostatnou stranou v roce 1992 (Bochsler 2012). Lídr této strany Sulejman Ugljanin zorganizoval vyhlášení referenda o politické autonomii oblasti Sandžak a byl obviněn z pokusu o separatistické oddělení Sandžaku od Srbska (ICG 1998b, cit. v Bochslar 2012). Po rozdělení strany v roce 1995 vznikla nová *Sandžacká demokratická strana*. Sandžacká politická scéna neskrývá nenávislné projevy mezi těmito dvěma hlavními stranami v oblasti.

Regionem vyznačujícím se přítomností albánské etnické menšiny je Preševská dolina. Albánci po dlouhá léta celostátní volby bojkotovali, avšak v posledních letech se voleb účastní s vyhrazenou preferencí etnických stran. Jinou etnickou menšinu např. zastupuje *Demokratický svaz Chorvatů ve Vojvodině* (Bochsler 2012).

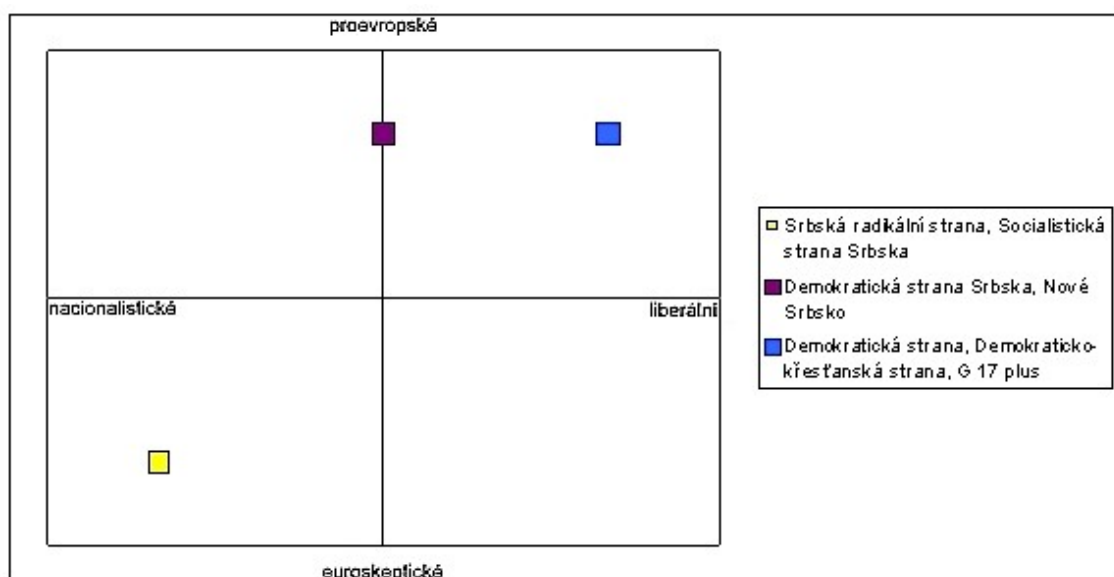
Tabulka 3.1 Rozdělení politických stran v Srbsku podle míry nacionalismu

Radikálně nacionalistické strany	Umírněně nacionalistické strany	Občansko-liberální (demokratické) strany	Strany etnických menšin
Srbská radikální strana	Demokratická strana Srbska	Demokratická strana	Sandžacká demokratická strana
Socialistická strana Srbska		G 17 +	Demokratický svaz Chorvatů ve Vojvodině
Srbská pokroková strana		Hnutí Srbské obnovy	Svaz Maďarů ve Vojvodině
Hnutí síly Srbska		Demokraticko-křesťanská strana	
(dříve také Demokratická strana Srbska)			

Zdroj: Gagnon (1994)

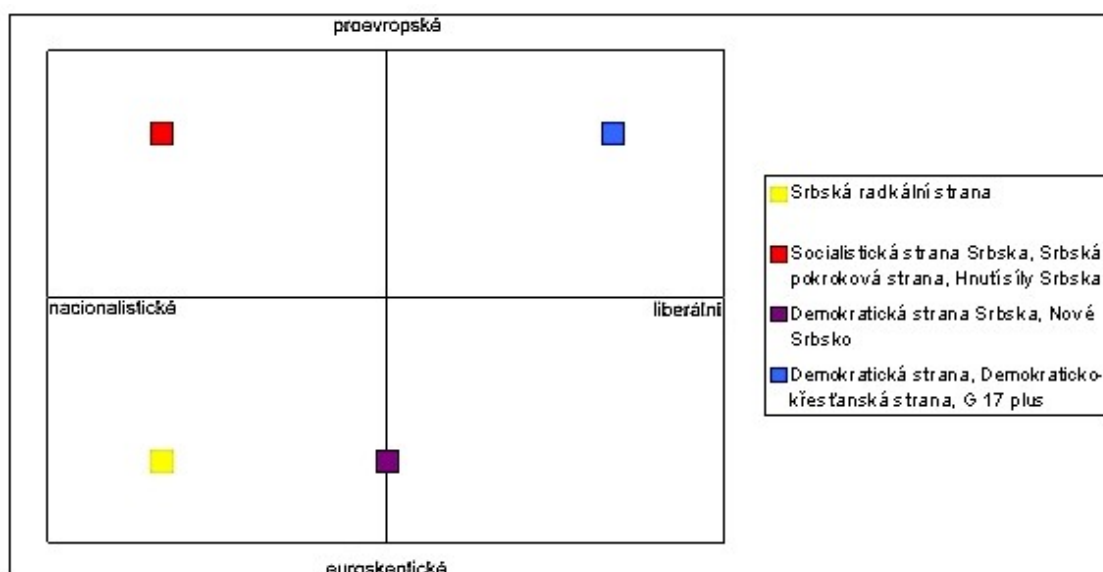
Grafy 3.1 a 3.2 zobrazují pozici stran v srbském politickém spektru v roce 2001 a 2012. Pozice je určena na základě kombinace vztahu strany k EU a její nacionalistické či liberální orientace. Rozdíl mezi Grafem 3.1 a Grafem 3.2 spočívá v pozici Socialistické strany Srbska a Demokratické strany Srbska. Je patrné, že jejich nacionalistické a umírněně nacionalistické tendence zůstaly časově stabilní, zatímco jejich vztah k EU se značně změnil. V parlamentních volbách v roce 2001 *Demokratická strana Srbska* tvořila společně s dalšími stranami uskupení *Demokratická opozice Srbska*. Hlavním představitelem byl proevropan Zoran Đinđić, předseda Demokratické strany, a celá koalice byla nakloněna evropské integraci. Dnes je Vojislav Koštunica a jeho Demokratická strana Srbska proti „diktátu EU“. Považují svoji politickou strategii za "střední cestu" mezi Miloševićovým autoritarismem a EU (Demokratska stranka Srbije 2012). Tímto procesem prošla i strana Nové Srbsko. *Socialistická strana Srbska* se naopak posunula ve prospěch evropské integrace země a její předseda Ivica Dačić byl v roce 2009 nominován na nejvíce proevropsky smýšlejícího politika v Srbsku (Vlada republike Srbije 2013a). Ostatní strany jsou ve svém vztahu k EU časově stabilní.

Graf 3.1 Pozice politických stran v srbském politickém spektru v roce 2001

Zdroj: Gagnon (1994)

Graf 3.2 Pozice politických stran v srbském politickém spektru v roce 2012

Zdroj: Gagnon (1994)

3.6 Politické strany v Srbsku

Politické strany v zemi lze vedle tradičního politologického dělení (levice, pravice, střed, extrémistické apod.) členit také podle toho, zda zastávají proevropské postoje, tj. zda v jejich programu je vstup do EU, či nikoli. Tabulka 3.2 zobrazuje takovéto rozdělení srbských politických stran.

3.6.1 Proevropské strany

- **Demokratická strana**

Demokratická strana se hlásí k proevropské politice a podporuje reformy vedoucí ke splnění evropských standardů (Demokraska stranka 2013b). Ve svém programu členové kladou důraz na snahu Borise Tadiće, čestného předsedy strany, nasměřovat Srbsko do EU a zmiňují plány o čerpání financí z evropských fondů pro rozvoj republiky v jednotlivých odvětvích (Demokraska stranka 2012). V parlamentních volbách v roce 2012 kandidovala *Demokratická strana* v koalici spolu se *Sociálně-demokratickou stranou Srbska*, *Sociálně-demokratickou ligou Vojvodiny*, stranou *Zelení Srbska*, *Demokratickým svazem Chorvatů ve Vojvodině* a *Demokraticko-křesťanskou stranou Srbska*. Koalice nesla název *Volba pro lepší život* a následovala ideologii Borise Tadiće a jeho proevropské smýšlení. V roce 2008 kandidovala strana do parlamentu v koalici *Pro evropské Srbsko*. Koalice s výraznou osobností Borise Tadiće a jeho

Demokratickou stranou tvořily dále strany *G 17 +*, *Sandžacká demokratická strana*, *Hnutí srbské obnovy* a *Sociálně-demokratická liga Vojvodiny*. Snahou koalice *Pro evropské Srbsko* bylo dosáhnout evropské úrovně ve všech směrech a vytvořit vládu, která bude chránit územní integritu Srbska (Ujedinjeni regioni Srbije 2011). V parlamentních volbách na přelomu let 2000/2001 kandidovala *Demokratická strana* v koalici *DOS*.

- ***Sociálně-demokratická strana Srbska***

Sociálně-demokratická strana Srbska v čele s Rasimem Ljajićem ve svém programu uvádí, že hlavním politickým zájmem Srbska by měla být evropská integrace a zlepšování vztahů s USA a Ruskem (Socijaldemokratska partija Srbije 2009). V roce 2012 strana kandidovala do parlamentních voleb v koalici nazvanou *Volba pro lepší život*.

- ***Demokraticko-křesťanská strana***

Demokraticko-křesťanská strana, člen koalice kandidující do parlamentu v roce 2012 pod názvem *Volba pro lepší život*, se ve svém programu zavazuje ke snaze o nejrychlejší možný vstup Srbska do EU. Považuje to za jedinou možnost, jak chránit státní zájmy a docílit hospodářského pokroku (Demohrišćanska stranka Srbije 2012). Předsedkyní strany je Olgica V. Batić. Na přelomu let 2000/2001 kandidovala strana v seskupení *Demokratická opozice Srbska*.

- ***Srbská pokroková strana***

Srbská pokroková strana je proevropsky zaměřena. Z kdysi zapřísáhlého rusofila Tomislava Nikoliće se v roce 2008 stal otevřený Evropan a vystoupil ze *Srbské radikální strany*. Tento postoj zaujímá dodnes (Pokrenimo Srbiju 2012). První místopředseda vlády, ministr obrany a nynější předseda *Srbské pokrokové strany*, Aleksandar Vučić uvedl, že pro Srby je vstup do EU přímo nutný. Dále poznamenal, že Srbové nemusejí mít Evropany v oblibě, ale musejí dodržovat jejich zákony, pravidla, právo, nařízení, normy, a to povede k úspěšné a prosperující domácí ekonomice (ISTINITO 2012). Navzdory proevropské politice strany je strana velmi nacionalisticky a patriotisticky zaměřena. V programu uvádějí snahu o udržení územní jednoty Srbska včetně autonomních oblastí Vojvodiny a Kosova a Metohije (Srpska napredna stranka 2013). V parlamentních volbách v roce 2012 kandidovala *Srbská pokroková strana* v koalici s následujícími stranami: strana *Nové Srbsko*, *Hnutí síly Srbska*, *Hnutí*

socialistů, Bosenská národní strana, Romská strana, Rolnická lidová strana, Demokratická strana Makedonců, strana Sdružení malých a středních podniků a podnikatelů Srbska, Hnutí vlašské jednoty, Hnutí hospodářského obrození Srbska a strana Sdružení uprchlíků v Srbsku. Koalice byla proevropsky zaměřena a následovala nynější ideologii Tomislava Nikoliće (Pokrenimo Srbiju 2012).

- ***Nové Srbsko***

Strana *Nové Srbsko* věří, že Srbsko patří do Evropské unie nejen geopoliticky, ale také díky kulturnímu a historickému dědictví. Podle programu je cílem strany dosáhnout sjednocené Evropy na základě solidarity a jednoty národů. Jejich cílem je silné Srbsko v silné Evropě (Nova Srbija 2005). Předsedou strany je Velimir Ilić. Do parlamentních voleb v roce 2012 kandidovala strana v koalici *Pohněme Srbskem*. V letech 2007 a 2008 kandidovala strana do parlamentních voleb v koalici s *Demokratickou stranou Srbska* a na přelomu let 2000/2001 kandidovala strana *Nové Srbsko* do parlamentních voleb v koalici *Demokratická opozice Srbska*.

- ***Hnutí síly Srbska***

Bogoljub Karić, lídr strany *Hnutí síly Srbska*, je toho názoru, že Srbsko musí být dost silné na to, aby rozvíjelo svou ekonomiku, protože pouze takové Srbsko může najít důstojné místo mezi zeměmi EU (Pokret snaga Srbije 2013). Strana kandidovala do parlamentních voleb v roce 2012 v koalici *Pohněme Srbskem* a v parlamentních volbách na přelomu let 2000/2001 kandidovala společně s *Demokratickou stranou* a dalšími demokratickými stranami v koalici pod názvem *Demokratická opozice Srbska*.

- ***Socialistická strana Srbska***

V programu *Socialistické strany Srbska* je kladen důraz na sociální jistoty, na nekorupční prostředí a na důležitost integrace Srbska do EU do budoucnosti. V programu strana zaručuje udržení národní identity, územních zájmů Srbska a jiné patriotické hodnoty. Jejich cílem je stát se rovnocenným partnerem vyspělých států při evropské integraci (Socialistička partija Srbije 2010). *Socialistická strana Srbska* byla založena v roce 1990 bývalým prezidentem Svazové republiky Jugoslávie Slobodanem Miloševićem. Levicově zaměřenou koalici *SSS-SSDS-JS* kandidující v parlamentních volbách v letech 2008 a 2012 tvořila *Socialistická strana Srbska* v čele s nynějším předsedou vlády Ivicou Dačićem, *Strana spojených důchodců Srbska* a strana *Jednotné Srbsko*.

- **G17+**

Strana *G 17 +* v roce 2012 kandidovala v koalici *Spojené regiony Srbska*. Koalice ve svém programu apeluje na snižování meziregionálních rozdílů, které jsou v Srbsku jedněmi z největších v Evropě. Rozdíl mezi nejrozvinutějším a nejzaostalejším okruhem v Srbsku je 7:1, mezi opštinami dokonce 15:1 a v některých oblastech, např. v nezaměstnanosti, mohou dosahovat i poměru 20:1 (Ujedinjeni regioni Srbije 2011).

3.6.2 Euroskeptické strany

- **Demokratická strana Srbska**

Zakladatelem a dosavadním lídrem této politické strany je bývalý prezident Svazové republiky Jugoslávie a bývalý předseda vlády Vojislav Koštunica. O své politice a o politice *Demokratické strany Srbska* hovoří jako o politice „třetí cesty“, tedy cesty mezi „Miloševićovým autoritarismem a evropským vydíráním“. Dále Koštunica uvádí, že podepsání dokumentu částí vlády o procesu stabilizace a přidružení znamenalo amnestování unilaterálního rozhodnutí 22 členských států EU o odtržení Kosova a také agresivního zásahu NATO v roce 1999. Evropskou integraci považoval Koštunica v době svého předsednictví ve vládě za jednu z priorit, ale nyní považuje za nejdůležitější uhlídat srbskou územní jednotu a odmítá podstoupit autonomní oblast Kosovo a Metohiji. (Demokratska stranka Srbije 2012). Strany *Demokratická strana Srbska* a *Nové Srbsko* tvořily v parlamentních volbách v letech 2007 a 2008 koalici. V parlamentních volbách na přelomu let 2000/2001 kandidovala Demokratická strana Srbska v koalici *Demokratická opozice Srbska*.

- **Srbská radikální strana**

Srbskou radikální stranu (SRS) Vojislava Šešelja lze považovat za nacionalistickou a silně euroskeptickou. V programu uvádějí snahu o sjednocení srbského národa (Srbska, Černé Hory, Republiky Srbské a Republiky Srbská Krajina) pod názvem *Velké Srbsko* (Velika Srbija). V tomto novém státě předpokládají demokratický politický systém a liberální způsob hospodářství. (Srpska radikalna stranka 2009). Podle deníku *Vesti online* (2012) místopředseda *SRS* Zoran Krasić zdůrazňuje, že pokud v parlamentních volbách dne 6. května 2012 vyhraje strana, která poslouchá příkazy z Washingtonu a Bruselu, budou v Srbsku i nadále u moci ti, kdo mají finance.

Dejan Mirović, funkcionář *SRS*, podotknul, že *SRS* je jediná strana, která je výlučně proti EU, jako organizaci, která Srbsku odebrala Kosovo a Metohiji a snaží se o další rozdělení Srbska (Vesti online 2012). Strana kandidovala v parlamentních volbách ve všech sledovaných letech.

Tabulka 3.2 Rozdělení současných politických stran v Srbsku podle jejich vztahu k EU

Proevropské	Euroskeptické
Demokratická strana	Srbská radikální strana
Sociálně-demokratická strana Srbska	Demokratická strana Srbska
Demokraticko-křesťanská strana	
Srbská pokroková strana	
Nové Srbsko	
Hnutí síly Srbska	
Socialistická strana Srbska	
G 17 +	

3.7 Kandidáti ve volbách prezidenta republiky v roce 2012

Pro účely analýzy jsou v práci zahrnuty i výsledky prezidentské volby v roce 2012. Výsledky prezidentských voleb jsou zaznamenány v tabulce 3.3.

Tomislav Nikolić

Bývalý člen *Srbské radikální strany*, zakladatel *Srbské pokrokové strany* a současný prezident republiky, je dnes proevropsky zaměřený politik. V době, kdy podporoval Vojislava Šešelja a jeho Srbskou radikální stranu byl zapříisáhlým rusofilem. Několikrát byl v pozici místopředsedy strany a v roce 1992 dostal od Šešelja *Titul četnického knížete* (Pokrenimo Srbiju 2012). Na titul jsou nyní kontroverzní názory a skupina nevládních organizací požaduje, aby se Nikolić titulu vzdal (RTV 2013). V několika letech byl kandidátem *Srbské radikální strany* ve volbách prezidenta republiky. V prezidentských volbách v roce 2000 obdržel pouhých 5,88 % volebních hlasů (RZS 2000). I když v následujících prezidentských volbách v roce 2003 získal volebních hlasů nejvíce, výsledky nebyly uznány za platné, protože voličská účast byla nižší, než povoloval zákon (RZS 2003b). V prezidentských volbách v roce 2004 opět kandidoval a byl poražen demokratem Borisem Tadićem, který získal mírně nadpoloviční většinu volebních hlasů (RZS 2004). Po další prohře v prezidentských volbách v roce 2008 se rozhodl založit vlastní stranu (Pokrenimo Srbiju 2012). *Srbská pokroková strana* vznikla v říjnu roku 2008. V prezidentských a parlamentních volbách v roce 2012 kandidoval Nikolić a *Srbská pokroková strana* v koalici *Pohněme Srbskem* (RZS 2012a, RZS 2012b, RZS 2012c). Nikolićův prezidentský mandát trvá dodnes. Srbská pokroková strana má v *Národním shromáždění* 65 poslanců (Narodna skupština Republike Srbije 2013).

Boris Tadić

Boris Tadić je čestným předsedou *Demokratické strany*, jejímž je členem od roku 1990. Je bývalým ředitelem *Centra pro rozvoj demokracie a politických dovedností*, snažil se vytvořit regionální systém politického vzdělávání v Srbsku, v Republice Srbské, v Makedonii a v Bulharsku. Byl jedním z čelních představitelů opoziční koalice *Demokratická opozice Srbska*, která v parlamentních volbách v roce 2000 získala

největší podíl mandátů. Mezi lety 2004 – 2012 byl prezidentem republiky (Demokratska stranka 2013a). Je proevropsky zaměřený a podle programu *Demokratické strany* je jeho cílem nasměrovat Srbsko do EU a zvyšovat kvalitu života občanů na úroveň evropských zemí, mimo jiné, pomocí čerpání evropských dotací (Demokratska stranka 2013b). Tomu nasvědčuje i název koalice *Volba pro lepší život*, ve které vstupoval do parlamentních voleb v roce 2012. Slogan demokratické strany, kterým se prezentuje na internetových stránkách zní „Za moderní, rozvinuté, evropské Srbsko“ (Demokratska stranka 2013b).

Ivica Dačić

Od roku 2006 je předsedou *Socialistické strany Srbska* a v současnosti působí na postu předsedy vlády a ministra vnitra. V roce 2009 byl označen za nejvíce proevropsky smýšlejícího politika v Srbsku. Byl členem státní delegace národního shromáždění Srbska na parlamentním shromáždění Rady Evropy. (Vlada republike Srbije 2013a). V prezidentských volbách konaných 6. května 2012 získal 556 013 volebních hlasů, což činilo 14,23 % volebních hlasů (RZS 2012b).

Vojislav Koštunica

Výrazně euroskepticky zaměřený kandidát Vojislav Koštunica je předseda strany *Demokratická strana Srbska*. Koštunica uvádí, že jej západ považuje za umírněného nacionalistu. Je představitelem „třetí cesty“, kterou považuje za střed mezi Miloševićovým autoritarismem a „evropskou diktaturou“ (Demokratska stranka Srbije 2012). V roce 2000 kandidoval v prezidentských volbách navržen koalici *Demokratická opozice Srbska*, která vznikla na protest Miloševićově autoritativnímu režimu a postavila se v parlamentních volbách jako opozice *Socialistické straně Srbska*. Koštunica získal již v prvním kole více než 50 % volebních hlasů a stal se prezidentem republiky. Předčasné prezidentské volby se konaly již v roce 2002 a Koštunica opět obdržel nejvíce volebních hlasů ze všech kandidátů. Výsledky však nebyly uznány za platné, neboť nebyla splněna zákonem daná podmínka o minimální voličské účasti (RZS 2002). Od roku 2004 byl předsedou vlády a v roce 2008 byl sesazen lidmi, jak uvádí sám Koštunica, ovlivněnými západními silami (Demokratska stranka Srbije 2012). V prezidentských volbách konaných 6. května 2012 získal, 290 861 volebních hlasů, vyjádřeno podílem 7,44 % (RZS 2012b).

Tabulka 3.3 Prezidentští kandidáti ve volbách v roce 2012 a podíl získaných hlasů v prvním a druhém kole hlasování

	Podíl volebních hlasů (%)	
	1. kolo	2. kolo
Tomislav Nikolić	25,05	49,54
Boris Tadić	25,31	47,31
Ivica Dačić	14,23	
Vojislav Koštunica	7,44	
Zoran Stanković	6,58	
Čedomir Jovanović	5,03	
Jadranka Šešelj	3,78	
Vladan Glišić	2,77	

Zdroj: RZS (2012)

4. Analýza politické a regionální diferenciac

Tato část práce se zabývá analýzou regionální diferenciac Srbska v otázce vstupu do Evropské unie. V podkapitole Výsledky bude popsána diferenciac z vybraných parlamentních a prezidentských voleb. Následně budou vyhodnoceny hypotézy o závislosti mezi HDP, vzděláním, nezaměstnaností, příjmy a preferencí proevropských stran.

4.1 Výsledky

4.1.1 Volební výsledky za opštiny

V parlamentních volbách na přelomu let 2000/2001 zvítězila *Demokratická opozice Srbska*, která obdržela většinu volebních hlasů v naprosté většině opštin, jak je patrné z přílohy 5. Dále je z přílohy 5 patrné, že *Socialistická strana Srbska* měla volební podporu především v Kosovu. V Srbsku obdržela největší část volebních hlasů v jihosrbských opštinách Bojnik, Crna Trava a Preševo. Naopak na severu tehdy autonomní oblasti Kosovo a Metohije v opštinách Leposavić a Zubin Potok zvítězila *Demokratická opozice Srbska*.

V parlamentních volbách v roce 2003 obdržela ve většině opštin v Srbsku nejvíce volebních hlasů *Srbská radikální strana* (viz příloha 7). Ve skupině sousedících obcí na severu Vojvodiny obdržela nejvíce volebních hlasů koalice *Společně k toleranci*. Jsou to opštiny Subotica, Kanjiža, Bačka Topola, Senta, Čoka, Mali Idoš, Ada, Bečej a Novi Bečej. Jádru Bělehradu podpořilo volebními hlasy především *Demokratickou stranu Srbska* a totéž učinilo šest obcí na středozápadě republiky. Z periferních oblastí Srbska podpořily *Demokratickou stranu Srbska* opštiny Bosilegrad a Kladovo a dále pomoravský Svilajnac, Boljevac v Zaječarském okruhu a severokosovská opština Zubin Potok. Většina volební podpory koalice *Demokratická alternativa* se nachází na území Kosova. Ze srbských opštin ji podpořila pouze opština Medveđa. *Demokratická strana* získala největší podíl volebních hlasů v opštinách na jihozápadě Srbska při hranici s tehdy autonomní oblastí Kosovo a Metohije. Jsou to opštiny Tutin, Novi Pazar a Sjenica. Dále ji podpořila pomoravská opština Rekovac. Koalice *Hnutí Srbské obnovy – Nové Srbsko* obdržela největší podíl volebních hlasů v opštinách

Osečina, Mionica, Kosjerić, Čačak, Lučani, Rača a Varvarin. Opštiny Žabari, Petrovac na Mlavi a Merošina volebně podpořily *Socialistickou stranu Srbska* a pouze dvě opštiny v republice podpořily stranu *G17+*.

Z přílohy 9 je patrné, že nejvíce volebních hlasů v roce 2008 ve většině opštin získala koalice *Pro evropské Srbsko*. Na jihovýchodě a jihu republiky a na území Kosova je zřejmá dominantní podpora *Srbské radikální strany*. Tuto stranu dále podpořily opštiny ležící v pásu od opštiny Temerin po opštinu Stara Pazova a bělehradské opštiny Surčin, Zemun, Barajevo, Sopot, Mladenovac a Grocka. Dále podpořily *Srbskou radikální stranu* některé opštiny na západě republiky, především v Mačvanském okruhu. Koalice *Demokratická strana Srbska – Nové Srbsko* získala podporu třinácti opštin, z nichž čtyři leží na severozápadě Kosova. Dále jsou to opštiny Trgovište, Bosilegrad a Crna Trava na jihu republiky a opštiny Doljevac, Brus, Topola, Ljig, Mionica a Cajetina.

Ve volebním roce 2012, jak lze vidět v příloze 11, obdržela největší volební podporu opštin koalice *Pohněme Srbskem*. Ve většině opštin Vojvodiny zvítězila koalice *Volba pro lepší život*. Tato koalice dále zvítězila v centrálních opštinách Bělehradu, a to v opštině Stari Grad, Vračar, Savski Venac, Zvezdara a Novi Beograd. Dále tuto koalici podpořila skupina opštin při hranicích s Bosnou a Hercegovinou a Kosovem, jsou to opštiny Novi Pazar, Tutin, Sjenica a Prijepolje. Také opštiny ležící v pásu na středovýchodě Srbska od opštin Kladovo a Golubac až po opštinu Sokobanja volebně podpořily tuto koalici. Dále ji podpořily některé opštiny v Pomoravském a Topličském okruhu a pět kosovských opštin. Koalice *Socialistické strany Srbska* získala volební podporu na jihu republiky a v šesti kosovských opštinách. Také ji podpořily západosrbské opštiny Negotin, Žagubica, Petrovac na Mlavi, Žabari, Jagodina, mačvanská opština Ljubovija a příhraniční opština Raška. *Demokratická strana Srbska* získala volební podporu pouze pěti opštin, z nichž tři leží v severní části Kosova a zbylé dvě na jihu při východní hranici republiky.

V prezidentských volbách v roce 2012, jak je zřejmé z přílohy 13, získal volební podporu opštin na severu republiky a v příhraničních oblastech na východě a jihozápadě demokrat Boris Tadić. Získal také většinu volebních hlasů v bělehradských opštinách Palilula, Stari Grad, Vračar, Savski Venac, Zvezdara, Rakovica a Lazarevac. Dále získal volební podporu v opštinách v Topličském okruhu a v některých kosovských opštinách. Socialističtí Ivice Dačić obdržel největší podíl volebních hlasů celkem ve čtrnácti opštinách. Je to pět opštin v Kosovu a dále opštiny Bajina Bašta a Ljubovija na západě

republiky, opštiny Žagubica a Petrovac na Mlavi v Braničevském okruhu a opštiny Trgovište a Surdulica v Pčinjském okruhu. Vojislav Koštunica získal podporu tří opštin na severu Kosova a dalších tří v republice Srbsko. Jsou to opštiny Cajetina, Crna Trava a Bosilegrad. Volební podporu jedné opštiny získali kandidáti Zoran Stanković a Čedomir Jovanović. Výsledky v příloze 13 přibližně odpovídají výsledkům zobrazeným v příloze 11.

4.1.2 Volební výsledky za okruhy

V příloze 6, vyjadřující výsledky parlamentních voleb z přelomu let 2000/01 v okruzích, je patrná diametrální odlišnost volebních preferencí v tehdejší autonomní oblasti Kosovo a Metohije a v Srbsku. Všechny srbské okruhy volebně podpořily *Demokratickou opozici Srbska*, zatímco kosovské okruhy podpořily *Socialistickou stranu Srbska*.

V opět generalizovanější podobě volebních výsledků (viz příloha 8) parlamentních voleb v roce 2003 je zřejmá podpora strany *G 17 +* v Severnobačském okruhu na severu Vojvodiny. V okruhu Grad Beograd převažuje volební podpora *Demokratické strany Srbska*, která územně pokračuje na jih Kolubarským a Moravičským okruhem. V Rašském okruhu zvítězila *Demokratická strana*. Ve všech ostatních okruzích převažovala volební podpora *Srbské radikální strany*.

V příloze 10 převažuje severojižní polarizace volebních preferencí v zemi. Všechny srbské okruhy, s výjimkou Pčinjského, podporují koalici *Pro evropské Srbsko*. Na území Kosova a v Pčinjském okruhu obstála s nejvíce volebními hlasy *Srbská radikální strana*.

Generalizovanější podoba volebních preferencí parlamentních voleb v roce 2012 (viz příloha 12) zobrazuje dominanci koalice *Volba pro lepší život* na severu země v okruzích Severnobačský, Severnobačský, Zapadnobačský, Južnobačský, Sremský a Južnobačský. Dále pás okruhů v centrálním Srbsku, a to okruhy Borský, Pomoravský a Rašský a jeden okruh na jihu Kosova. *Demokratická strana Srbska* zvítězila na této úrovni administrativního členění pouze v Kosovsko-Mitrovačském okruhu na severu Kosova. Koalice *Socialistické strany Srbska* zvítězila v Pčinjském okruhu na jihu Srbska a ve dvou kosovských okruzích.

Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 v okruzích vyjadřuje příloha 14. Proevropští kandidáti zvítězili ve všech okruzích v Srbsku a v Kosovu, kromě Kosovsko-mitrovačského okruhu na severu Kosova, ve kterém obdržel nejvíce volebních hlasů euroskeptik Vojislav Koštunica.

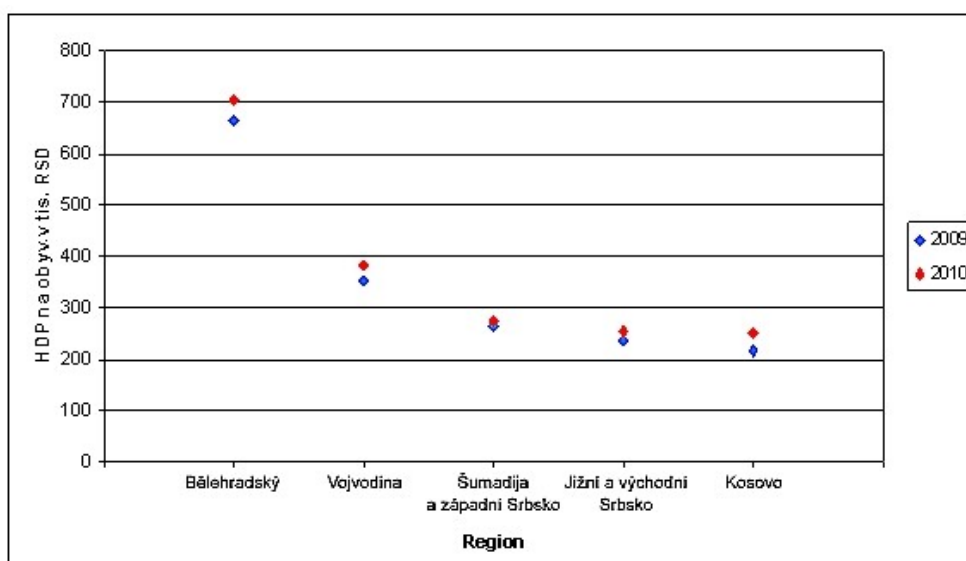
4.2 Faktory vysvětlující regionální diference ve volebních výsledcích

Řada prací analyzujících geografickou (regionální) diferenciaci volebních výsledků využívá tradičních (statisticky dostupných vysvětlujících proměnných – faktorů: sociálně ekonomické (HDP, příjmy, nezaměstnanost), kulturní (etnicita, náboženství), vzdělanostní (index vzdělání, index lidského rozvoje), politické (tradice, angažovanost, občanské aktivity). Za jeden z hlavních faktorů, protože působí dlouhodobě a jeho působení je všudypřítomné, se považuje sociálně ekonomická vyspělost, měřená nejčastěji hodnotou HDP.

4.2.1 Hrubý domácí produkt

Graf 4.1 zobrazuje hodnotu regionálního HDP na obyv. v tis. RSD v letech 2009 a 2010. Data za předchozí roky jsou k dispozici v příloze 17. Je zde patrné dominantní postavení Bělehradského regionu a Vojvodiny v ekonomické prosperitě. Dále jsou rozpoznatelné zaostávající regiony, jakým je např. region Jižní a východní Srbsko. Kartogram v příloze 11 vyjadřuje regionální HDP na obyv. v tis. RSD v roce 2010. Je v něm zřejmý severojižní gradient s nejvyšší hodnotou 701 tis. RSD na obyv. v Bělehradském regionu. Region Vojvodina vykazuje HDP 382 tis. RSD na obyv. a region Šumadija a západní Srbsko 276 tis. RSD na obyv. Nejnižší HDP produkují region Jižní a východní Srbsko a republika Kosovo, a to přibližně 250 tis. RSD na obyv.

Graf 4.1 HDP na obyv. v tis. RSD v jednotlivých regionech v letech 2009 a 2010

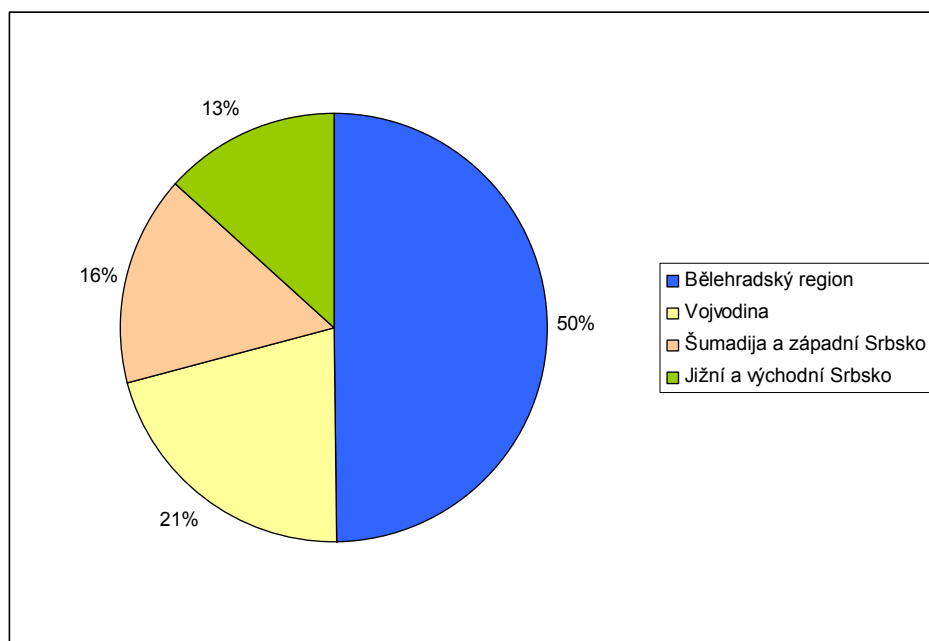
Zdroj: RZS (2010)

4.2.2 Vzdělání

Další významný faktor volebních preferencí obecně, a v případě otázek mezinárodních vztahů zvláště, představuje vzdělanost voličů. Obvykle se pro analýzy tohoto typu používá podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel na jedné straně a obyvatel se základním vzděláním a bez (dokončeného) základního vzdělání na straně druhé. Výpočet indexu vzdělanosti použitého v této práci je popsán v kapitole 2.

Na území Srbska celkem existuje 189 vysokých škol, z nichž se celá polovina nachází v Bělehradském regionu. Nejnižší podíl vysokých škol má region Jižní a východní Srbsko. Co se týče indexu vzdělanosti, jehož výpočet je popsán v kapitole 2, je z přílohy 12 zřejmé, že nejvyšší hodnoty nabývá v okolí velkých měst, tedy v bělehradských opštinách (až 10,82) a v opštinách Nový Sad a Niš. Celý region Vojvodina vykazuje vysoké hodnoty tohoto indexu, naopak příhraniční oblasti centrálního Srbska a většina opštin regionu Jižní a Východní Srbsko vykazují hodnotu indexu spíše nízkou (až 0,35). Příloha 13 zobrazuje generalizovanější podobu indexu vzdělanosti za okruhy. V této podobě je patrná nízká hodnota indexu na východě republiky, v okruzích Braničevský, Borský, Pomoravský a Zaječarský. Podobně je v příloze 14 zřejmá územní diferenciacie v podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Nejvyšší hodnoty vykazuje opět Bělehradský region a dále opštiny Nový Sad, Niš a Ub. Minimální hodnoty vykazují středo-východní oblasti země, zejména Braničevský okruh.

Graf 4.2 Podíl vysokých škol v regionu na jejich celkovém počtu v Srbsku

Zdroj: RZS (2011)

4.3 Výsledky korelace

Tato kapitola popisuje výsledky korelace nezávislých proměnných (HDP na obyvatele, vzdělanostní index, podíl vysokoškoláků, popřípadě nezaměstnanost a výše příjmu v oblasti) se závislou proměnnou, tedy s podílem proevropských kandidátů a stran ve volebních výsledcích v letech 2000/2001 a 2012.

4.3.1 Výsledky korelace za opštiny

Dle tabulky 4.1 byl nejtěsnější (ale přesto velmi slabý) vztah prokázán při korelaci výsledků parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 s HDP na obyv. v roce 2000, a to hodnotou 0,29. V ostatních případech nebyly prokázány žádné závislosti mezi proměnnými.

Tabulka 4.1 Výsledky korelace socio-ekonomických ukazatelů s volebními výsledky za opštiny

	Parlamentní volby		Prezidentské volby
	2000/2001	2012	2012
HDP (2001, 2010)	0,29	-0,13	0,13
Index vzdělanosti (2011)	-	-0,19	0,07
Podíl vysokoškoláků (2011)	-	-0,15	0,06

4.3.2 Výsledky korelace za okruhy

Nejtěsnější závislost (-0,43) v rámci korelace za okruhy byla shledána v případě korelace výsledků parlamentních voleb v roce 2012 s indexem vzdělanosti vypočteném pro rok 2011 a stejného výsledku bylo dosaženo při korelaci výsledků parlamentních voleb v roce 2012 s příjmy jednotlivých okruhů v roce 2005 (-0,43). Avšak nejedná se o příliš silnou vazbu. Středně těsný vztah byl prokázán také při korelaci výsledků prezidentských voleb v roce 2012 s příjmy jednotlivých okruhů v roce 2005, a to hodnotou -0,39. Avšak ani zde se nejedná o příliš silný vztah mezi proměnnými. Dále byl středně těsný vztah prokázán při korelaci parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 s HDP na obyv. v roce 2000 (0,38) a také při korelaci výsledků prezidentských voleb v roce 2012 s indexem vzdělanosti vypočteném pro rok 2011 (-0,38). Naopak téměř vůbec žádná závislost (0,01) nebyla shledána v případě korelace výsledků parlamentních voleb v roce 2012 s regionálním HDP na obyv. v roce 2010 (viz tabulka 4.2).

Tabulka 4.2 Výsledky korelace socio-ekonomických ukazatelů s volebními výsledky za okruhy

	Parlamentní volby		Prezidentské volby
	2000/2001	2012	2012
HDP (2001; 2010)	0,38	0,01	0,08
Index vzdělanosti (2011)	-	-0,43	-0,38
Podíl vysokoškoláků (2011)	-	-0,33	-0,28
Míra nezaměstnanosti (2005)	-0,37	-0,13	-0,09
Příjmy (2005)	0,25	-0,43	-0,39

4.4 Hodnocení výsledků

V parlamentních volbách na přelomu let 2000/2001 získala největší volební podporu nově vzniklá široká koalice *Demokratická opozice Srbska*. Koalice se snažila být opozicí *Socialistické straně Srbska*. Koalice v čele se Zoranem Đinđićem, Vojislavem Koštunicou, Nebojšou Čovićem a Velimirem Iličem zvítězila téměř v celé republice s výjimkou několika opštín na jihu, a to opštín Bojnik, Crna Trava a Preševo, ve kterých zvítězila *Socialistická strana Srbska*. Ta v Kosovu zvítězila ve většině opštínách. Výjimkou byly opštiny Leposavić a Zubin potok.

V generalizovanější podobě mapy, jež poskytuje data za okruhy lze vidět jasné rozdělení země podle volebních preferencí. Jelikož *Socialistickou stranu Srbska* lze v letech 2000 a 2001 považovat za euroskeptickou a *Demokratickou opozici Srbska* za proevropskou, lze konstatovat, že Srbsko bylo v otázce vstupu do EU silně polarizováno. Není však jisté, zda se voliči rozhodovali na základě mezinárodně politické orientace stran. Tyto parlamentní a jim předcházející prezidentské volby byly specifické snahou občanů o svrnutí Slobodana Miloševića a jeho *Socialistické strany Srbska* z vedoucí pozice v Srbsku. Z toho důvodu lze předpokládat, že volební preference občanů nemusí nutně odrážet preference proevropských či euroskeptických stran a koalic.

Korelací výsledků parlamentních voleb konaných v roce 2001 za opštiny s HDP na obyv. v roce 2001 za opštiny byla vypočtena hodnota 0,29, tedy zanedbatelná závislost, avšak při korelaci volebních výsledků v roce 2001 za okruhy s HDP na obyv. za okruhy v tomtéž roce došlo k posílení vztahu (0,38). Byl prokázán nepříliš těsný vztah zadaných proměnných. Zdá se tedy, že ekonomická pozice (vyspělost) regionů nehraje při rozhodování voličů příliš významnou roli. Lze předpokládat, že pokud by

byla k dispozici data za Kosovo, výsledek by prokazoval silnější korelaci mezi sledovanými proměnnými.

Korelaci výsledků parlamentních voleb v letech 2000/2001 s mírou nezaměstnanosti za okruhy byla prokázána středně těsná, avšak nepříliš silná závislost (-0,37).

Při korelaci těchto volebních výsledků s příjmy jednotlivých okruhů nebyl opět prokázán žádný pevnější vztah mezi proměnnými (0,25). Je však zajímavé, že při korelaci příjmů v okruzích s výsledky parlamentních voleb v roce 2012 bylo dosaženo nejtěsnějšího vztahu v rámci korelace dat za okruhy, a to -0,43 a při dosažení výsledků prezidentských voleb vyšla hodnota korelace -0,39. Důvodem může být fakt, že preference občanů v těchto volbách (2000/2001) byly založené spíše na dvou protipólech, a to pól pro-Miloševiče a pól proti-Miloševičovi (*Demokratická opozice Srbska*), než na postoji kandidáta a strany k EU. Nicméně je třeba dodat, že korelační koeficienty jsou záporné, takže se jedná o nepřímou závislost mezi proměnnými.

V parlamentních volbách v roce 2003 došlo k velké diferenciaci země ve volebních preferencích občanů. Ve většině opštín v zemi zvítězila euroskeptická *Srbská radikální strana*. Na severu Vojvodiny zvítězila proevropská koalice *Společně k toleranci*. Jádrem Bělehradského okruhu volilo *Demokratickou stranu Srbska* Vojislava Koštunici, kterou lze v těchto volbách považovat za proevropskou stranu. Dále se proevropské tendence objevují v okruzích Kolubarský, Moravičský a Rašský a v některých opštinách na území Kosova. Vítězství proevropské koalice na severu země a proevropských stran v Bělehradském okruhu naznačují rozdělení země, není však nijak výrazné.

Z výsledků parlamentních voleb v roce 2008 je polarizace země poněkud patrnější. Jih se vyznačuje téměř stoprocentní podporou euroskeptických stran (*Srbská radikální strana* a koalice *Demokratická strana Srbska – Nové Srbsko*). V Kosovu pouze jedna opština volebně podpořila proevropskou koalici *Pro evropské Srbsko*, která naopak získala podporu většiny opštín v centrálním Srbsku a ve Vojvodině. Výjimkou jsou některé opštiny v okolí Bělehradského okruhu a na západě země. Data za okruhy polarizaci země ve volebních preferencích občanů ještě umocňují. Tato data jasně odlišují Pčinjský okruh na jihu a Kosovo od zbytku země.

V roce 2012 je patrná inklinace některých opštín na jihu Srbska a na severu Kosova k volební preferenci euroskeptické *Demokratické strany Srbska*. S výjimkou těchto pěti opštín zvítězily v celé zemi proevropské koalice. Při zaměření se na data za okruhy, je

patrná volební preference koalice *Socialistické strany Srbska* na jihu země a v Kosovu. Tato preference může být způsobena touhou voličů po „staré a dobré“ minulosti, vzhledem k povaze konfliktů, které se na území Kosova vyskytují. Souhrnně lze Srbsko charakterizovat z hlediska preferencí proevropských stran v tomto roce jako slabě polarizované. Z toho důvodu, že *Socialistická strana Srbska* je považována za proevropskou, zbývá pouze jedna euroskeptická strana, která se výrazněji projevuje ve zjištěných datech v tomto volebním roce ať již za opštiny nebo za okruhy, a tou je *Demokratická strana Srbska*.

Podle Krstiće (2009) existují v Srbsku i přes výrazný ekonomický růst v období 2002 - 2007 izolované zaostalé oblasti, a to především na jihovýchodě republiky. Tato periferní část vykazuje hodnoty HDP na obyvatele asi o 30 % nižší než zbytek země (viz příloha 1). Z příloh 7 a 8, znázorňující volební preference občanů v roce 2003, není patrný téměř žádný vliv ekonomické vyspělosti oblastí na volební výsledky, avšak z příloh 9 a 10, zobrazující volební preference občanů v roce 2008, je již zřejmý náznak souvislosti mezi ekonomickou situací v oblasti a volebními preferencemi občanů.

Korelace regionálního HDP v roce 2010 a výsledků parlamentních voleb v roce 2012 za opštiny s výslednou hodnotou -0,13 neprokazuje žádnou závislost mezi těmito proměnnými. V případě dosazení volebních výsledků za okruhy vykazuje koeficient hodnotu 0,01 a opět se neprokazuje žádná závislost mezi proměnnými. Zdá se tedy, že ekonomická vyspělost oblasti nemá vliv na volební preference proevropských nebo euroskeptických stran.

Podle Krstić a kol. (2009) byl pokles chudoby ve venkovských oblastech markantnější než v těch městských, stále však převažuje počet chudých obyvatel na venkově nad těmi ve městech. Zároveň se v období 2002 - 2007 výrazně prohloubily sociální a ekonomické rozdíly mezi nejchudšími venkovskými regiony na jihovýchodě země a nejbohatším Bělehradským regionem. Dále Krstić a kol. (2009) zmiňuje, že v chudých regionech žijí občané s nižší vzdělaností (přílohy 3 a 4) a velkým počtem závislých členů (dětí i starých osob) a jsou tedy náchylnější k chudobě.

Při korelaci indexu vzdělanosti vypočteném pro rok 2011 za opštiny s výsledky parlamentních voleb v roce 2012 za opštiny bylo dosaženo výsledku -0,19. Nebyla tedy prokázána žádná závislost mezi danými proměnnými. V případě korelace podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v roce 2011 s volebními preferencemi v roce 2012

podle opštín činila hodnota Pearsonova korelačního koeficientu -0,15. Opět nebyla prokázána žádná závislost mezi proměnnými. Dosazením indexu vzdělanosti pro rok 2011 za okruhy a volebních výsledků v roce 2012 činila hodnota korelačního koeficientu -0,43. Při dosazení podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v roce 2010 v okruzích a volebních preferencí v roce 2012 za okruhy byla vypočtena hodnota -0,33. Byla prokázána slabá závislost daných proměnných. Nicméně je opět třeba dodat, že korelační koeficienty je záporné, takže se jedná o nepřímé závislost mezi proměnnými.

Mezi výsledky parlamentních voleb v roce 2012 a mírou nezaměstnanosti za okruhy nebyl nalezen žádný těsnější vztah. Naproti tomu mezi výsledky parlamentních voleb a příjmy v jednotlivých okruzích byl nalezen nejtěsnější vztah v rámci této korelace (-0,43). Avšak opět se jedná o nepřímou závislost mezi proměnnými.

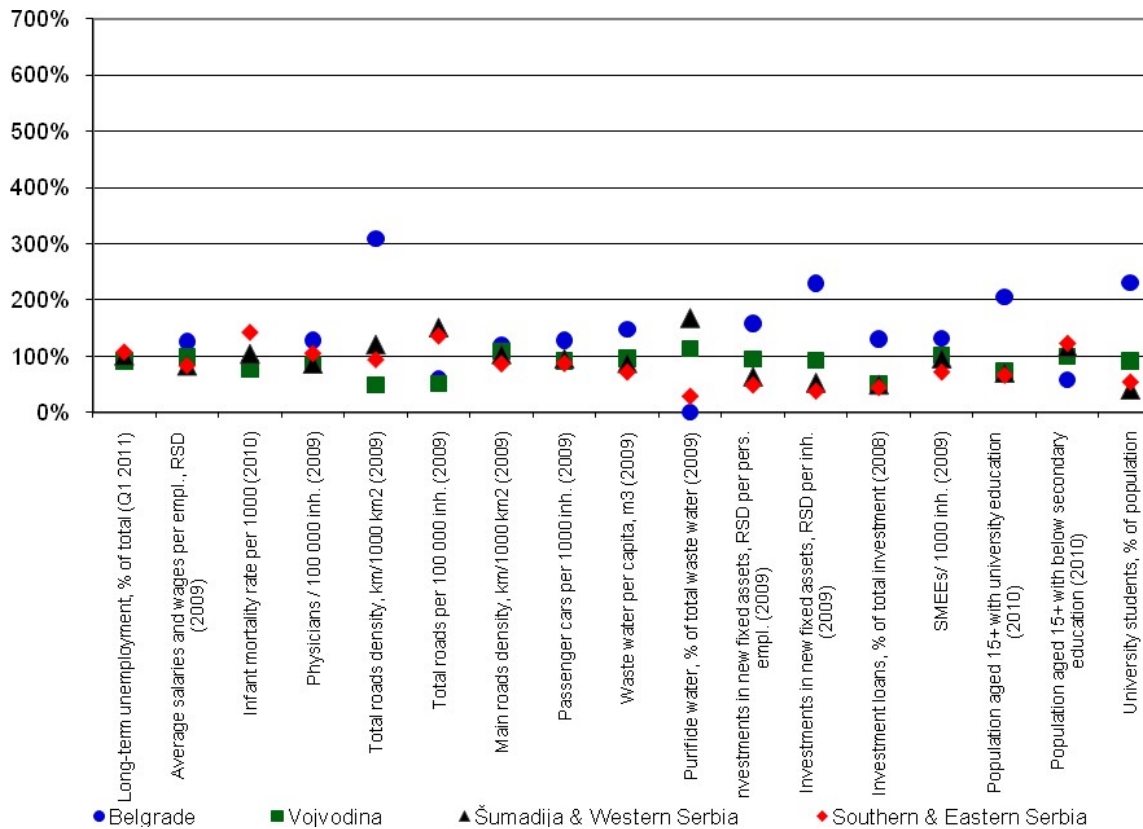
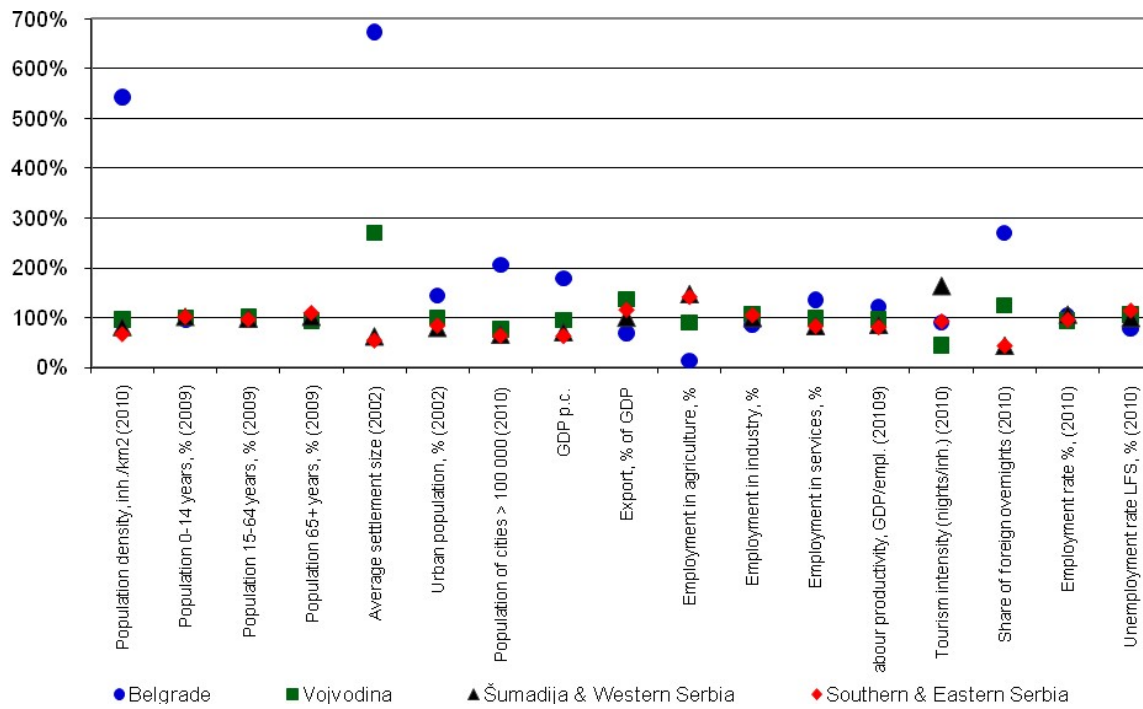
Korelace prezidentských voleb prokázala nejtěsnější vztah mezi těmito výsledky a příjmy v jednotlivých okruzích (-0,39) a také v případě indexu vzdělanosti za okruhy (-0,38). Naopak při podrobnějším zkoumání a korelaci dat za opštiny nebyla shledána téměř žádná závislost mezi výsledky prezidentských voleb a dalšími ukazateli. Je to pravděpodobně způsobené odlišnými volebními preferencemi prezidentských kandidátů než je jejich postoj k EU. Také zde se jedná o nepřímou závislost mezi proměnnými.

Severo-j jižní polarizace země v sociálně-ekonomickém kontextu je zřejmá z grafů 4.3 a 4.4. Bělehradský region a Vojvodina produkují 2/3 HDP země. Investice se soustřeďují převážně do těchto dvou regionů a je zde vysoká zaměstnanost v sektoru služeb (v Bělehradu až 78 % zaměstnaných) oproti jihu, kde naopak převažuje zaměstnanost v priméru. V Bělehradském regionu je HDP na obyvatele až 1,8 krát vyšší než je průměr v Srbsku a objem investic na zaměstnance je až 1,5 krát vyšší než je průměr země (REGPOL 2012). Patrná je i polarizace vzdělanostních ukazatelů. Předpokladem této práce není však jen polarizace sociálně-ekonomická, ale především na ní navazující volební. Preference proevropských stran v parlamentních volbách v roce 2012 je v severních regionech (Bělehradský r., Vojvodina) patrná, avšak jih republiky k euroskeptickým stranám neinklinuje. Okruhy a opštiny v periferních oblastech Srbska, v nejméně sociálně-ekonomicky vyspělém regionu jižního a východního Srbska a především na Kosovu by podle předpokladu této práce měly podle volebních preferencí inklinovat k euroskeptickým a radikálně nacionalistickým stranám. V historii tomu tak bylo především v letech 2000/2001 (příloha 5), kdy se preference euroskeptické strany projevila na jihu Srbska, a to v opštinách Crna Trava,

Bojnik a Preševo a ve většině Kosovských opštin. Dá se říci, že v parlamentních volbách v roce 2003 (příloha 7) se tento předpoklad potvrzuje, protože ve většině opštin v regionu Jižní a východní Srbsko zvítězila silně nacionalistická a euroskeptická strana. Tato strana zvítězila však mozaikově i ve zbytku republiky s výjimkou jádra Bělehradu a nedá se tedy hovořit o polarizaci v pravém slova smyslu. Příloha 9 poněkud jasněji zdůrazňuje rozdíl ve volebních preferencích na severu a jihu republiky. Na jihu opět opštiny Crna Trava a Bojnik preferují euroskeptické strany. Výjimkou jsou některé opštiny na severu země, které, proti předpokladům této práce, preferují euroskeptické a radikálně nacionalistické strany. Naopak Kosovo potvrdilo předpoklad této práce a ve většině opštin zvítězily euroskeptické a radikálně nacionalistické strany. Vyspělé jádro Bělehradu volebně podpořilo proevropskou stranu. V parlamentních volbách v roce 2012 (příloha 11) většina opštin v Srbsku i v Kosovu podpořila proevropské strany. Výjimkou je opět periferní opština ze zaostalého regionu Jižní a východní Srbsko Crna Trava, která podpořila euroskeptickou stranu. Zde jsou volební preference poněkud stabilnější v čase, podobně jako je tomu v jádru Bělehradu a na severu republiky, kde ve všech letech byly volebně preferovány proevropské strany. Na severu Kosova v roce 2012 preferovaly euroskeptickou stranu tři opštiny. Dá se tedy říci, že stabilnějšími oblastmi, které potvrzují souvislost volebních preferencí se socio-ekonomickou vyspělostí regionu, jsou oblasti na severu Vojvodiny, opštiny v jádru Bělehradu, částečně některé na jihu Srbska a na Kosovu. Nepotvrzení 2. a 3. hypotézy v některých letech může být způsobeno rozdílnými faktory ovlivňujícími volební preference občanů. Ne každý rok byl pro voliče podstatný vztah politické strany k EU. Ovšem výsledky korelace naznačují spíše nepřímou závislost. Zároveň je třeba uvažovat informovanost občanů s omezenými prostředky z důvodu nízkých příjmů či nízkého vzdělání. Přístup k informačním technologiím není ve všech oblastech a společenských vrstvách stejný. To potvrzují také přílohy 2 a 3, ze kterých je patrné, že zmiňovaná opština Crna Trava, ve které přetrvávaly od roku 2000 volební preference euroskeptických či radikálně nacionalistických stran má nejnižší hodnotu indexu vzdělanosti i podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Zatímco v Bělehradě vykazuje index vzdělanosti vysoké hodnoty a volební preference je dlouhodobě proevropská.

To samé platí o opštinách na severu Vojvodiny a především v okolí vyspělého Nového Sadu.

Graf 4.3 a 4.4 Základní ukazatele vyspělosti

Zdroj: REGPOL (2012)

Pozn.: 100% značí průměr v Srbsku

5. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat regionální diferenciaci v Srbsku v otázce vstupu země do EU, a to na základě volebních preferencí politických stran a jejich lídrů, resp. prezidentů. Práce se snažila odpovědět na otázku, zda je Srbsko v otázce vstupu do EU nějak výrazněji regionálně diferencováno, jak stabilní je tato diferenciacie v čase a zda regionální obraz volebních preferencí vykazuje obvyklý vliv sociálně ekonomických a kulturních faktorů. Dále práce posuzovala zejména vztah mezi regionální politickou diferenciací, resp. polarizací a sociálně-ekonomickou vyspělostí a vzdělaností.

Pracovní hypotézy bakalářské práce byly následující:

- **H1:** Srbsko je v otázce vstupu do EU výrazně polarizováno.
- **H2:** Rozdělení je determinováno sociálně-ekonomickou vyspělostí a vzdělaností.
- **H3:** Více vzdělaní a ekonomicky vitálnější obyvatelé spíše volí proevropsky orientované strany

Přestože je Srbsko ze sociálně-ekonomického hlediska výrazně severo-jižně polarizované (přílohy 1, 2, 3 a 4), lze přepokládat, že ekonomické faktory mají na volební preference proevropských a euroskeptických stran daleko menší vliv, než tato práce původně předpokládala. Metodika korelace volebních preferencí proevropských a euroskeptických stran se sociálně-ekonomickými ukazateli není nejvhodnější z toho důvodu, že rozhodování voličů pravděpodobně závisí na jiných prioritách a programových cílech (stran i voličů) než na jejich vztahu k evropské integraci. Přesto lze dokumentovat sílící význam ekonomických faktorů v čase – stále více voličů si začíná uvědomovat, že v izolaci bez podpory skutečných partnerů řešení dlouhodobých sociálně ekonomických problémů země nelze očekávat.

První hypotézu sice lze zejména ve volebních letech 2000/2001, 2008 a částečně i v roce 2003 považovat za věrohodnou, dnes ovšem naprostá většina území Srbska volebně preferuje proevropské strany a podpora euroskeptických stran je zanedbatelná dokonce i na jihu republiky a v Kosovu. Důvodem nepotvrzení hypotézy ve volebním roce 2012 je pravděpodobně chybný předpoklad, že preference voličů je determinována vztahem politické strany k EU a byla tedy použita ne příliš vhodná metodika zpracování. Dalším faktorem ovlivňujícím preference voličů je jejich vzdělanost

a skutečnost, že v regionech postižených nejvyšší nezaměstnaností existuje nostalgie po prosperujících časech za socialisté éry.

Toto navazuje na druhou hypotézu, která byla potvrzena v letech 2000/2001, 2003, 2008, nikoliv však v roce 2012. Rok 2012 je, co se týče volebních preferencí, značně výjimečný v tom, že nabídka politických stran a kandidátů je z většiny proevropská. Dva hlavní prezidentští kandidáti, i dvě nejúspěšnější koalice jsou proevropsky zaměřeny. Euroskeptické tendence se v srbském politickém spektru již téměř nevyskytují. Výjimkou je Vojislav Koštunica a někteří další méně významní kandidáti (Jadranka Šešelj, Vladan Glišić). Důvodem může být zjištění, že bez otevřeného přístupu k Evropě se Srbsko nebude moci rozvíjet rychleji než tomu bylo doposud.

Nejpozoruhodnější je rozdíl mezi výsledky, jež poskytují kartografické výsledky na jedné straně a vypočtené hodnoty korelací na straně druhé, které jasnou polarizaci země nijak významně nepotvrzují. V případě sociálně ekonomické vyspělosti to není až tak překvapivé, i když v zemi existují relativně významné regionální rozdíly, které se navíc ještě prohlubují, země zaostává jako celek, a tudíž pravděpodobně významnější korelaci ani nelze příliš očekávat. Silnější vztah mezi vzdělaností a proevropskou orientací je proto signifikantnější, ale ani ten nelze přeceňovat, neboť zkušenosti potvrzují, že nacionalistické tendence často sdílí i značná část vzdělaných obyvatel a inteligence. I kvůli tomu, že z výsledků korelace neplynou jednoznačné závěry, a v některých případech dokonce nepřímé závislosti¹, se třetí hypotéza neprokázala, avšak s přihlédnutím ke kartografickým výsledkům ji nelze zamítnout.

Pravděpodobně lépe by na otázku regionální diferenciace Srbska v otázce vstupu do EU odpovědělo např. celorepublikové dotazníkové šetření. To je však i v budoucnu z hlediska časového i finančního, obzvláště bere-li se v potaz vzdálenost mezi ČR a Srbskem, spíše neuskutečnitelné.

¹ Například hodnota korelačního koeficientu v případě závislosti mezi preferencemi proevropských stran a indexem vzdělanosti za okruhy činila -0,43, což je nepřímá závislost. Tedy podle tohoto koeficientu více vzdělaní lidé volí spíše euroskeptické strany a naopak. Tento vztah je ale spíše nepravděpodobný.

6. Seznam literatury a internetových zdrojů

6.1 Seznam literatury

- AGNEW, J. (1996): Mapping politics: how context counts in electoral geography. *Political Geography*, 15, č. 2, s.129 – 146.
- BOCHSLER, D. (2012): Radicalizing Electoral System Effects on Support for Nationalist Hardliners. Výzkumná zpráva. NCCR Democracy, Zurich, 2012.
- ČOČEK, L. (2007): Srbsko a Černá Hora: Regionální vývoj v kontextu rozpadu Jugoslávie. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 65 s.
- EUROPEAN COMMISSION (2013b): Joint Report to the European Parliament and the Council. Výzkumná zpráva. High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, Brusel, 13 s.
- FIALA, P., STRMISKA, M. (2009): Teorie politických stran. Barrister & Principal. 263 s.
- GAGNON, V., P. (1994): Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia. *International Security*, 19, č. 3, s. 130 - 166.
- GELLNER, E. (2003): Nacionalismus. 1. vydání. CDK, Brno, 133 s.
- JAKOPIN, E. (2007): Regional Development Strategy of the Republic of Serbia 2007 – 2012. Výzkumná zpráva. Republic of Serbia - Republic Development Bureau, Belgrade, 209 s.
- KOWALSKI, M. (2002): Electoral Behaviour in Poland as the Effect of the “Clash of Civilisation”. *Geografický časopis*, 54, č. 3, s. 219 – 237.
- KUBICEK, P. (2000): Regional Polarisation in Ukraine: Public Opinion, Voting and Legislative Behaviour. *EUROPE-ASIA STUDIES*, 52, č. 2, s. 273 - 294.
- KRSTIĆ, G. a kol. (2009): Progress of the Realization of Millennium Development Goals in the Republic of Serbia. Výzkumná zpráva. Government of the Republic of Serbia, Bělehrad, 167 s.
- REGPOL (2012): Summary Report - Findings on Regional Disparities. Background Report - National Plan for Regional Development. Výzkumná zpráva. Assistance to Regional Policy Development at National Level – Serbia, 33 s.

- STRMISKA, M., HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., CHYTILEK, R. (2005): Politické strany moderní Evropy. 1. vydání. Portál, Praha, 728 s.

6.2 Internetové zdroje

- CESID (2012): Rezultati prvog kruga predsedničkih izbora – uslovna procena CeSID-a. Dostupné z: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/rezultati-prvog-kruga-predsedni-kih-izbora-uslovna-procena-cesid-a/> (dne 20. 5. 2013)
- DEMOHRIŠĆANSKA STRANKA SRBIJE (2012): Program. Dostupné z: <http://www.dhss.org.rs/index.php/o-nama/program> (dne 17. 5. 2013)
- DEMOKRATSKA STRANKA (2012): Program za bolji život. Dostupné z: http://www.ds.org.rs/dokumenti/program_za_bolji_zivot_2012-2016.pdf (dne 6. 5. 2013)
- DEMOKRATSKA STRANKA (2013a): Boris Tadić. Dostupné z: <http://www.ds.org.rs/o-nama/biografije/30-boris-tadic> (dne 3. 6. 2013)
- DEMOKRATSKA STRANKA (2013b): Demokratska stranka ukratko. Dostupné z: <http://www.ds.org.rs/o-nama/demokratska-stranka-ukratko> (dne 6. 5. 2013)
- DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE (2012): Zašto Srbija a ne Evropska unija. Dostupné z: <http://dss.rs/zasto-srbija-a-ne-evropska-unija/> (dne 10. 5. 2013)
- DEUTSCHE WELLE (2012): Evropa. Referendum o EU bio bi autogol za Srbiju? Dostupné z: <http://www.dw.de/referendum-o-eu-bio-bi-autogol-za-srbiju/a-16251573> (dne 4. 4. 2013)
- EUBUSINESS (2011): Serbia gets foot in EU door after Mladic arrest. Dostupné z: <http://www.eubusiness.com/news-eu/serbia-warcrimes.a7c> (dne 10. 6. 2013)
- EUROPEAN COMMISSION (2013a): Enlargement. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm (dne 4. 4. 2013)
- EVROPSKÁ UNIE (2013): Rozšíření. Dostupné z: http://europa.eu/pol/enlarg/index_cs.htm (dne 7. 6. 2013)

- ISTINITO (2013): Vučić: Srbi ne moraju da vole Evropu, ali moraju da poštuju njihova pravila.
Dostupné z: <http://www.istinito.com/index.php/region/srbija/item/7700-vucic-srbi-ne-moraju-da-vole-evropu-ali-moraju-da-postuju-njihova-pravila.html>
(dne 5. 6. 2013)
- NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE (2006): Ustav Republike Srbije.
Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html>
(dne 10. 6. 2013)
- NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE (2007): Zakon o izboru predsednika Republike. Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html> (dne 26. 5. 2013)
- NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE (2010): Zakon o Narodnoj skupštini. Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html?SearchText=zakon+o+narodnoj+skup%C5%A1tini> (dne 28. 5. 2013)
- NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE (2011): Posle Drugog svetskog rata. Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skup%C5%A1tina/istorijat/posle-drugog-svetskog-rata.938.html> (dne 30. 5. 2013)
- NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE (2013): Poslaničke grupe. Dostupné z: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/narodna-skupstina-u-brojkama/poslanicke-grupe.1738.html> (dne 3. 6. 2013)
- NOVA SRBIJA (2005): Program. Dostupné z: <http://www.nova-srbija.org/index1.htm> (dne 17. 5. 2013)
- POKRENIMO SRBIJU (2012): Razvojni put Tomislava Nikolića. Dostupné z: <http://pokrenimosrbiju.com/razvojni-put-tomislava-nikolice/> (dne 2. 5. 2013)
- POKRET SNAGA SRBIJE (2013): Predsednik. Dostupné z: <http://www.snagasrbije.com/ko-smo-mi/predsednik/> (dne 17. 5. 2013)
- RTS (2012): Svi predsednički izbori. Dostupné z: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/1950/Izbori+2012/1096880/Svi+predsedni%C4%8Dki+izbori.html> (dne 23. 5. 2013)
- RTV (2013): NVO Nikoliću: Odreknite se titule četničkog vojvode. Dostupné z: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/nvo-nikolicu:-odreknite-se-titule-cetnickog-vojvode_372760.html (dne 3. 6. 2013)

- RZS (1991): Izbori 1990. Konačni rezultati izbora za predsednika republike i narodne poslanike. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19916001.pdf> (dne 23. 5. 2013)
- RZS (1993): Prevremeni izbori za narodne poslanike narodne skupštine republike Srbije, 1992. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1993/pdf/G19936001.pdf> (dne 29. 5. 2013)
- RZS (1994): Prevremeni izbori za narodne poslanike narodne skupštine republike Srbije, 1993. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1994/pdf/G19946001.pdf> (dne 29. 5. 2013)
- RZS (2000): Izbori 2000 Predsednik SR Jugoslavije. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2000/pdf/G20006002.pdf> (dne 3. 6. 2013)
- RZS (2001): Izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije održani 23.12.2000. a 10.01.2001. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2001/pdf/G20016002.pdf> (dne 27. 5. 2013)
- RZS (2002): Izbori za predsednika Republike Srbije, 2002. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/pdf/G20026001.pdf> (dne 23. 5. 2013)
- RZS (2003a): Izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije održani 28.12.2003. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2003/pdf/G20036002.pdf> (dne 27. 5. 2013)
- RZS (2003b): Izbori za predsednika Republike Srbije, 2003. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2003/pdf/G20036001.pdf> (dne 23. 5. 2013)
- RZS (2004): Izbori za predsednika Republike Srbije održani 13.06. i 27.06.2004. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2004/pdf/G20046001.pdf> (dne 26. 6. 2013)
- RZS (2007): Izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije održani 21.01.2007. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2007/pdf/G20076008.pdf> (dne 27. 5. 2013)

- RZS (2008a): Izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije održani 11. 05. 2008. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2008/pdf/G20086027.pdf>(dne 27. 5. 2013)
- RZS (2008b): Izbori za predsednika Republike Srbije. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2008/pdf/G20086018.pdf> (dne 27. 5. 2013)
- RZS (2010): Regionalni GDP 2009-2010. Dostupné z: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Nacionalni/Regionalni_BDP.pdf (dne 2. 5. 2013)
- RZS (2011): Educational Attainment, Literacy and Computer Literacy. Dostupné z: http://popis2011.stat.rs/?page_id=1316 (dne 14. 5. 2013)
- RZS (2012a): Izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije i za predsednika Republike Srbije. Dostupné z: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20126014.pdf> (dne 27. 5. 2013)
- RZS (2012b): Izbori za predsednika Republike Srbije. Dostupné z: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Izbori/Izbori2012/predsednicki/Tabela1_PRESEDNIK_KONACNA.pdf (dne 14. 5. 2013)
- RZS (2012c): Izbori za predsednika Republike Srbije. Dostupné z: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Izbori/Izbori2012/predsednicki/Tabela1_predsednik_drugi_krug_2012_KONACNI.pdf (dne 27. 5. 2013)
- SOCIALDEMOKRATSKA PARTIJA SRBIJE (2009): Program Socialdemokratske partije Srbije. Dostupné z: <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/> (dne 17. 5. 2013)
- SOCIALISTIČKA PARTIJA SRBIJE (2010): Program Socialističke partije Srbije. Dostupné z: <http://sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf> (dne 2. 5. 2013)
- SRPSKA NAPREDNA STRANKA (2013): Program SNS. Dostupné z: <http://www.sns.org.rs/lat/o-nama/program-sns> (dne 10. 5. 2013)
- SRPSKA RADIKALNA STRANKA (2009): Program Srpske radikalne stranky. Dostupné z: <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/misc/20091023-program.pdf> (dne 2. 5. 2013)
- TELEGRAF (2013): EVROPSKA UNIJA ODLUČILA: Srbija počinje pregovore o članstvu! Dostupné z: <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/771220-evropska-unija-odlucila-srbija-pocinje-pregovore-o-clanstvu> (dne 21. 7. 2013)

- UJEDINJENI REGIONI SRBIJE (2011): Program. Dostupné z: <http://ujedinjeniregionisrbije.rs/program/> (dne 7. 5. 2013)
- UJEDINJENI REGIONI SRBIJE (2012): Stanković: Moja prednost je što nisam političar. Dostupné z: <http://ujedinjeniregionisrbije.rs/2012/05/stankovic-moja-prednost-je-sto-nisam-politicar/> (dne 7. 5. 2013)
- VESTI ONLINE (2012): SRS: Najbolji smo, jedini ne nudimo put u Evropu. Dostupné z: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/221279/SRS-Najbolji-smo-jedini-ne-nudimo-put-u-Evropu> (dne 6. 5. 2013)
- VLADA REPUBLIKE SRBIJE (2013a): Predsednik Vlade Republike Srbije i ministar unutrašnjih poslova. Dostupné z: <http://www.srbija.gov.rs/vlada/predsednik.php> (dne 20. 5. 2013)
- VLADA REPUBLIKE SRBIJE (2013b): Skupština Srbije usvojila izmene izbornih zakona. Dostupné z: <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/vesti/2004-02/26/343866.html> (dne 26. 6. 2013)
- VLADA REPUBLIKE SRBIJE - KANCELARIJA ZA EVROPSKE INTEGRACIJE (2013): Istorijat. Dostupné z: <http://www.seio.gov.rs/srbija-i-eu/istorijat.115.html> (dne 7. 6. 2013)

7. Přílohy

Příloha 1: Regionální HDP na obyvatele v tis. RSD v roce 2010

Příloha 2: Podíl vysokoškoláků z celkového počtu obyvatel v opštině v roce 2011

Příloha 3: Index vzdělanosti v opštinách v roce 2011

Příloha 4: Index vzdělanosti v okruzích v roce 2011

Příloha 5: Výsledky parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 (*opštiny*)

Příloha 6: Výsledky parlamentních voleb na přelomu let 2000/2001 (*okruhy*)

Příloha 7: Výsledky parlamentních voleb v roce 2003 (*opštiny*)

Příloha 8: Výsledky parlamentních voleb v roce 2003 (*okruhy*)

Příloha 9: Výsledky parlamentních voleb v roce 2008 (*opštiny*)

Příloha 10: Výsledky parlamentních voleb v roce 2008 (*okruhy*)

Příloha 11: Výsledky parlamentních voleb v roce 2012 (*opštiny*)

Příloha 12: Výsledky parlamentních voleb v roce 2012 (*okruhy*)

Příloha 13: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 (*opštiny*)

Příloha 14: Výsledky prezidentských voleb v roce 2012 (*okruhy*)

Příloha 15: Opštiny v Srbsku

Příloha 16: Okruhy v Srbsku

Příloha 17: HDP na obyv. v RSD 1990 - 2005 (*okruhy*)

Příloha 18: HDP na obyv. v RSD v roce 2001 a 2003 (*opštiny*)

Příloha 19: Socio-ekonomické charakteristiky okruhů v Srbsku